SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 28

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Francuska 5, tel 28-490

BEOGRAD, UTORAK 11 JULI 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
3 DINARA

Večiti svedoci ustaničkih dana

Milan BOGDANOVIĆ

Danom Sedmog jula počinje, svake godine, proslavljanje onih veličanstvenih trenutaka kad su se narodi Jugoslavije redom stali dizati na oružje, 1941, da izgone iz rođene zemlje fašističkoga okupatora. Tu našu u potpunosti oslobodilačku borbu slave narodi Jugoslavije svake godine, od jula do septembra, sa uvek onim istim ushićenjem kojim su bili poneseni prvoga dana kad im je moglo biti objavljeno da je velika revolucionarna borba oslobođenja završena najpunijim narodnim triumfom.

Ali, ako su osećanja koja u nama ovi dani bude ostala ista u svoj svojoj prvobitnoj intenzivnosti i uzbudljivosti, jer su ona u stvari neizmenljiva za večnost, da li u istoj živoj i neizbledivoj snazi traju u nama i sva sećanja, sve uspomene? Da li u nama živi puna pretstava o grandioznoj stvarnosti tih istoriskih dana, o njihovoj lepoti, veličini i tragičnosti, koje se ne mogu sagledati ni znati sem u konkretnim, živim, činjeničnim podacima, u onim sitnim naoko pojedinostima iz kojih se istkiva svaka velika stvar? Da li ove naše gloriozne proslave velike jugoslovenske Revolucije ne postaju, malo pomalo, iz godine u godinu, po neumoljivim zakonima vremenske prolaznosti, sve više samo simbolični jubileji najvećeg čina koji je izvršen u istoriji ove zemlje, a sve manje ovaploćenje žive slike toga čina? Da li prema tome, sve više ne bledi i nadahnjivanje nedostižno izvanrednim, pojedinačnim primerima požrtvovanosti, hrabrosti, istrajnosti, snalažljivosti, nepokolebljivosti, stradanja i patnji, ali i uspeha i pobeda kojima taj veličanstveni čin od samog početka izobiluje, i koji treba da ostanu i moraju ostati trajni uzori za sva buduća vremena i za sva buduća iskušenja? Zar baš ovi naši oko nas mutni dani, dani sukoba i borbe sa izdajničkom zaverom protiv naše zemlje, nisu trenuci kad nam živi, sveži u sećanju i moralno aktivni veliki konkretni uzori iz ustaničkih dana mogu da budu okrepljenje u svakom pogledu i dokaz naše najpunije do dana današnjega revolucionarne ispravnosti?

A godine prolaze i sa njima sećanja i uspomene blede. Ja sam sa zaprepašćenim iznenađenjem čuo reč da mi ove godine slavimo devetgodišnjicu velikih ustanaka naroda Jugoslavije. Nama su doista ti dani još uvek emotivno tako bliski, da ni meni, a ni mnogim drugim možda, još nije palo na pamet da sračunamo za koliko smo se godina od njih udaljili! Devet godina... Iduće godine, 1951, biće deset godina, čitaj jedan decenij, ne samo decenij već čitava jedna epoha! Mnoštvo novih utisaka potiskuje stare. Neminovno, velelepna svedočanstva od pre devet godina ostaju, malo pomalo, za nama. A održavati ih sa novima, primerima od juče pothranjivati nadahnuća i hrabrosti danas, kao u veličanstvenom moralnome spregu herojizma revolucionarne borbe sa herojizmom socijalističkog ostvarenja i odbrane socijalizma, znači nesumnjivo uvišestručavati snagu da se veliko revolucionarno delo naroda Jugoslavije u potpunosti pobedonosno završi. To oplođenje veličanstva čina revolucionarne borbe sa istrajnošću i hrabrošću koje zahteva čin revolucionarnih ostvarivanja ne bi smelo ni za trenutak da izgubi svoj živi, punoaktivni intenzitet.

Potrebno je zato što više i što češće opštiti sa neprolaznim, večitim svedocima ustaničkih dana. Živih svedoka tih dana neposrednih učesnika u njima, koji su u svoj svojoj besmrtnosti smrtni ljudi, postepeno nestaje, i već danas, posle devet godina, u prilično me broju ih i nema više u našem životnome krugu. Posle deset godina biće ih još manje. Ali ostaje trajno i večito ono što su pojedinci od njih o tim danima zapisali. Sve ono što je o prvim ustaničkim kretanjima našega čoveka i o njegovoj oslobodilačkoj borbi zabeleženo u dnevnicima i uspomenama iz toga vremena, pretstavlja za nas večito svedočanstvo o jednoj slavnoj epohi. I tome se danas treba sistematski vraćati. Meni se čini da je ta prilično obilata i izvanredno živo dokumentarna dnevnička literatura bila ako ne zapostavljena, a ono svakako u izvesnoj meri zanemarena. Ukoliko se više udaljavamo od slavnih dana Borbe i Revolucije, i ukoliko je manje živih, a smrtnih svedoka o njima, utoliko više ova trajna dokumentacija, bogata podacima, a dirljiva i svedočanstvima, dobija u vrednosti i postaje neophodna za osveženje naših sećanja.

Pisana pod neposrednim utiscima i saznanjima, prosto, na brzinu, u užurbanom hvatanju slobodnog trenutka da se podatak zabeleži, sa onoliko mogućnosti da se i oživljeno kaže koliko je zapisivač umeo i mogao impresiju viđeno i događeno emocijom da prožme i fakt da saopšti kao nešto i lično proživljeno, sva ta dnevnička literatura ima dva velika kvaliteta: u njoj je sačuvana jednostavnost istine, bez čega istina ne mora uvek biti istinito ubedljiva, i ona je uglavnom čista i slobodna od literarne nadbrige, da se kazivanje umetnički uobliči, a samim tim u većoj ili manjoj meri i komplikuje. I baš ti kvaliteti svu tu dokumentarnu literaturu čine danas dragocenom. Nju su stvarali seljaci isto tako kao i pesnici, vojnici, politički rukovodioci, novinari, dakle i oni koji umeju da pišu u izvesnom smislu literarnoga stvaranja, i oni koji su toga smisla potpuno lišeni. Pa ipak, sva ta literatura ima izvesne zajedničke osnovne vrednosti: neposrednost, jednostavnost, istinitost, izvan kojih granica niko nije izlazio, niko nije hteo da izlazi, niko nije smeo da izlazi, kao da je u svakome latentno delovala izvesna strepnja od iskrivljavanja istine ma kakvim literarnim efektom. Čak i tamo gde bi pisac jednog takvog dnevnika i bio vođen literarnom inspiracijom, ona se odražavala uglavnom u davanju atmosfere. Ali i tu fakt ostaje čist i prosto, neposredno dat, jer sama sila činjenica teško dopušta literarnu igru.

I baš zato što skoro svaka stranica ove dnevničke literature govori jezikom živoga svedoka, prepričava, ili bolje reći saopštava uvek samo fakt i samo istinu, oživljuje jedan lik ili jednu pojedinost, ona otkriva sve vidove kroz koje je ustaništvo prolazilo, i sva odjekuje akcentima herojizma, odiše veličanstvom i tragikom zbivanja. Preko jednostavnih i sasvim neposredno kazanih činjenica o ljudima i o trenucima, koje konkretizirane i tako reći izolirane, izgledaju na prvi pogled skoro beznačajne, u nama se, u zbiru svega, otvaraju i uobličavaju čitavi horizonti same borbe i suma velikih podviga u njoj. Ja sam nedavno, po ne znam koji put, prelistavao, na primer, »Zapise iz oslobodilačkog rata« Rodoljuba Čolakovića i doista odmerio moć golo kazane činjenice o velikim stvarima, preko koje se samo u veličinu stvari i može ući. Na sam dan 7 jula slušao sam preko radija čitanje jednog odlomka iz »Dnevnika« seljaka Dragojla Dudića. Ništa i sve. Slušate neverovatno proste podatke, i rečene skoro bezazleno, o stvarima koje su, reklo bi se, ništavne, a preko njih nesumnjivo nazirete i sagledavate veliko od koga se do suza uzbuđujete. Kad čovek uzme »Dnevnike« Vladimira Dedijera, on strasno tako reći, podlegne snazi činjenica i zanosno se njima opija. I sasvim slične stvari bi se dale reći o tolikim drugim knjigama ove vrste. Treba, na primer još, pogledati Nazora, u njegovoj knjizi »S partizanima«. On je sve to pisao sa očigledn im osećanjem da to on, Vladimir Nazor, tu govori o partizanima i da njegova reč mora biti na neki način uzdignuta. Ali činjenica u svemu tome ostaje divna u svome golom i čistom obliku, da i ono malo literaturisanja u knjizi savršeno izvetrava. Istim osećanjem vrednosti i neprikosnovenosti gologa fakta i čiste istine raspolažu i svi drugi »dnevničari«, i oni iz Bosne i oni iz Slovenije. Jer sve je to pisano sa više ili manje svesnim osećanjem odgovornosti da se tim zapisima ostavljaju večna svedočanstva o velikome vremenu. I ona doista to i jesu.

I zato u ovim trenucima kad se u slavlju vraćamo na prve ustaničke dane naših naroda, posle devet godina, treba blagovremeno sugerirati svakom našem radnom čoveku, naročito našem mladom čoveku da je to jedna literatura kojoj je blagotvorno vratiti se, koju plodonosno treba čitati, preko koje doista treba povezivati herojizam prošlih dana sa herojizmom današnjice, pobedonosnost Oslobodilačkog rata i Revolucije sa triumfalnim izvršavanjem našeg socijalizma. To, dabome, nije i ne može biti, poslednja, velika reč o tom glorioznom vremenu. O njemu veliko delo pružiće naša umetnička literatura, koja je i do danas već to doba prilično bogato i živo osvetlila mnogim ostvarenjima od vrednosti. Ali i za veliku epopeju naših ustanaka i naše Revolucije savremeni pisac imaće dragocenu pomoć upravo u ovim dnevničkim zapisima o njima. Jer ta dnevnička literatura je doista rudnik iz koga se može da crpe bezbrojno nadahnuće. Ona je u punoj meri i inspirativna i stimulantna: u njoj žive primeri i uzori iz najvećeg vremena koje je naš čovek doživeo, ali i neiscrpna građa o tome vremenu.

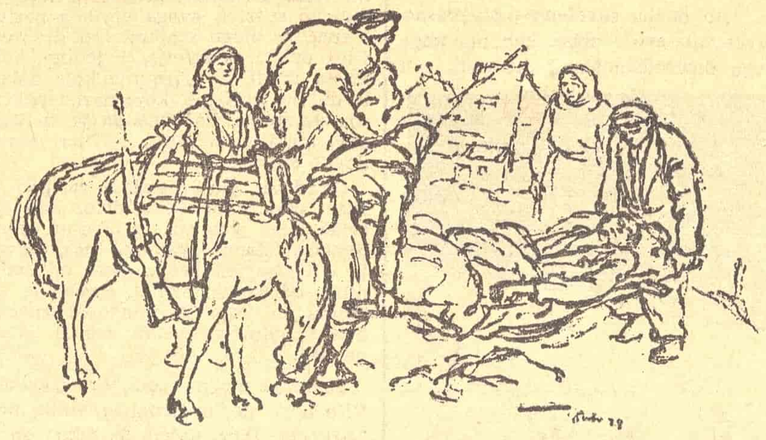

Pivo Karamatijević: Prenošenje ranjenika

ZAKON VRHOVNOGA POVERENJA

Isidora SEKULIĆ

Čuli smo prvo kroz Radio, čitali zatim u novinama, saznali najzad činjenicu sa punim sokom stvarnosti u njoj, kad nam je sused, fabrički radnik, sednuvši u baštici na stepenak i položivši ruke sebi na kolena, rekao: »E, čovek prosto da ne veruje. Ove ruke, vidite, radničke ruke, mal-po-malko zaradiše fabriku«. — I sused izvrnu dlanove nagore, i opet obrnu nadlanice sebi pred oči. — Veliku stvar doživesmo! Veliko će imati i da se radi posle toga!.« — »I radost i briga, je li tako. komšija?« — »More, i briga ti dođe ponekad kao radost.« — »Slušajte, komšija ,svečana je stvar, doduše i odgovorna, ali opet i radosna stvar kad čovek primi ključeve od neke zgrade ili od nekoga blaga, u svoje ruke... Ja sam domaćica tek malecnoga jednog domazluka, ali čim zazvečim ključevima u rukama, ja žurim da radim, a pas moj počinje brže i veselije da vrti repom«.

Ključevi u rukama, ključevi dobiveni, ključevi predati, to je moćan simbol u čovečjem životu. Sa ključevima u rukama, čovek nešto prima i stiče i postaje, sa ključevima iz ruku, čovek nešto predaje i gubi, i prestaje nešto biti. Jedan osvajač kralj je u grbu svom imao i ključ. Jedan mistik je spevao lepu pesmu ključu što otvara vrata mira.

Trebalo bi tu špansku pesmicu prevesti i poslati Rusiji i Americi.

Ima čuveno vajarsko delo gde nekoliko građana ,sa užetima oko vratova, predaju ključeve osvajaču. U Carigradu, u Selimovoj džamiji, još se hvale Turci sa 26 ključeva, ogromni zarđani, sa čudnim raznovrsnim bravama — ključevi od toliko kapija predati Turcima kad su osvojili Carigrad. — »A sad, komšija, da vam ispričam kakav sam ključ jedared videla, i šta je on značio. Tamo daleko na Severu, pri granici Norveške i Švedske, u naselju Lapa, videla sam komadić svadbenoga običaja sa ključem. Mlada, koja će otsada upravljati u visokoj, šiljatoj, čvrsto građenoj i krznima prekrivenoj kolebi, mlada, koja će otsada brinuti o svima domaćima, o hrani i odelima, o ognjevu, i o živome blagu, o irvasima — njoj se predaje »ključ«. To je jaka, dobro odeljana, šarama ukrašena poluga, koja se, iznutra, položi duž olučića u debelu drvenu ploču, (vrata) i ukači u dve jake gvozdene račve s obe strane ulaza. Mlada primi ključ, uđe u kolebu, prepne polugu, zamandali ulaz. Kucaju sad, po redu, otac i svekar, muž, majka i svekrva, brat i dever. Nikome se ne otvara. Najzad kucne mali Lapić, sav crven od ukrasa po kožnom, recimo, kombinezončiću, od mekih čizmica do kapuljače. Reza padne ,mlada zgrabi u naručje dete simbol, da uvodi u svoju kuću budućnost, mladost, radnika, branioca. Pa onda druga strana slike o upravljanju i nadzoru: brige koje čekaju mladu, njena pokornost pred stvarnošću, njena gotovost i ljubav za težak i neumoran rad na sve strane. Mlada se duboko pokloni prvo pred vatrom u kolebi, pa pred čoporom irvasa, pa pred psima, pa pred saonicama, klizaljkama, preslicom, bakračem i varjačama. Zatim se svi domaći poklone njoj i onome ključu. I onda, verovatno, nastaje čast i igranje na mekome snegu«.

Još jedan simbol nam prođe kroz sećanje: stare zidne slike koje prikazuju povorke čuvenih i naprednih zanatliskih družina. Svi u svečanu ruhu, za kapama perje ,pred njima amblem zanata, za njima svirka, maršuju puni samosvesti i snage. Pucaju od veselja te stare slike! Prvi put u istoriji radništva jaka svest o lepoti kvalifikovanog rada! U prste znati svoj posao, a u svojim rukama ga držati i njim upravljati — to je nešto kao stalno veselo jurišanje sa stalnim pobedama.

Tako kod primitivnih Lapa, tako u srednjovekovna vremena srednje Evrope. A kud je današnji naš kvalifikovan fabrički radnik od starih cehmajstora; a kud li je ključ upravljanja koji je njemu dat poslednjim zakonom kod nas, kud li je taj ključ od ključa koji prima mlada Lapkinja sada kao i pre stotinama godina! Zakon taj predao je fabričkom radniku kod nas ključeve impozantnih građevina, ključeve složenih mašina, ključeve dragocenoga materijala, ključeve upravljanja i nadzora, najzad, najdragocenije ključeve poverenja i uverenja. Današnji fabrički radnik, sledi iz toga, morao je dokazati da ima stručnih i administrativnih znanja; da ima osećanje pravičnosti, čime se jedino održava ravnoteža u životu kolektiva. Naposletku, morao je dati dokaza da zna za funkciju morala među radnim ljudima.

Mi čestitamo fabričkim radnicima na dobivenim ključevima. A kako su dobiveni ključevi i upravna vlast, i stražarska odgovornost, mi se u ovom trenutku sećamo ponečega što važi za sve radnike na svetu, za umne i za manuelne, i za one — a tih je većina — koji su i jedno i drugo. Mislimo, gledajući u mašti povorke naših fabričkih radnika koji su postali upravljači i direktni tutori svojih fabrika, mislimo na sledeće. Moralne obaveze čestitoga čoveka idu do u iracionalno, (dalje od celishodnog i korisnog, dalje od »dosta«.) Zatim: u kolektivu savesnih i pravičnih ljudi nema toga predmeta, nema toga spora koji se ne bi dao rešiti dogovorom i uviđanjem, poštovanjem stvarnosti, i, kao kod mlade u Laplandu, smernim poklonom pred onim od čega se živi, su čim se radi. Najzad, još jedna poruka radnicima koji su se podigli u rangu novim pravima i novim brigama: u slučaju lošijega tvoga rada, radniče, ili neuspeha; u slučaju nepravde — stisnuti zube, nisko spustiti glave pred porazom ili nepravdom — porazi i nepravde su jake moralne varnice za snažnoga čoveka! — i raditi dvaputa više i triputa bolje. Veliki i neminovni regulator svega jeste zakon ravnoteže, isti zakon koji je sada uravnotežio položaj fabričkih radnika. Zakon ravnoteže briše neuspeh, čim je tu radna volja i uviđavnost; isto tako, zakon ravnoteže neminovno potkresava onoga koji čini nepravdu... Svaka fabrika, sa svojim kolektivom, čini jedan mali svet. Kolektivu su sada dati ključevi za veliku društvenu promenu; kolektiv i fabrika treba da produkuju društvenu stabilnost.

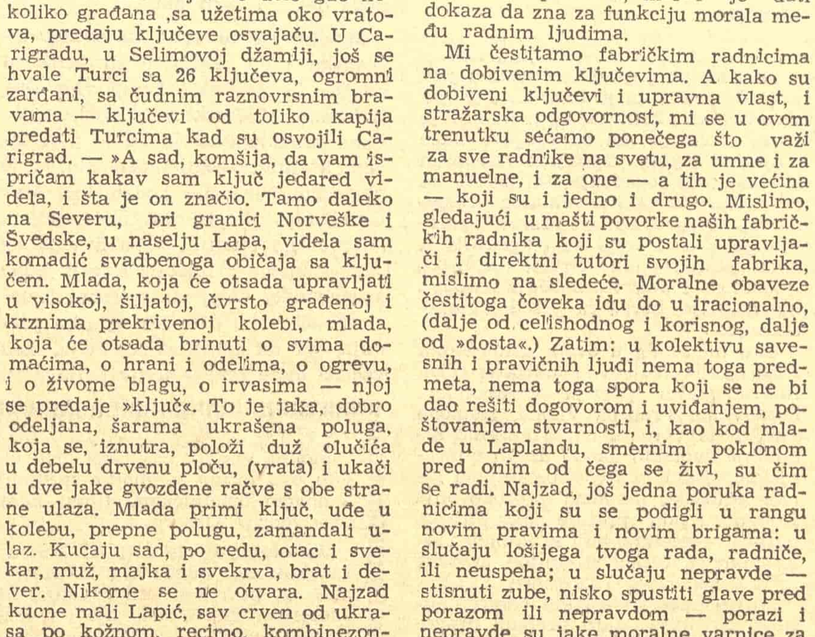

Pivo Karamatijević: Iz Pete ofanzive

Nedelja u Stanišiću

Roksanda NJEGUS

ma jedno selo u Bačkoj, Stanišić se zove, u kome je život nekako naročito bučan, pjesme naročito glasne, psovke naročito sočne. »Devet hiljada građana« — kako reče odbornik — živi u tom selu, a velika većina došla je ovamo putevima naše revolucije sa dalmatinskih otoka, iz krševite dalmatinske Zagore, iz primorskih sela. I u selu se rodile i uzrasle tri velike napredne seljačke radne zadruge: Titova, Kardeljeva i Rankovićeva. Van zadruge ostao je neznatan dio domorodaca.

Pandža, koji je sa još nekolicinom zadrugara sačekao druga Vicka Krstulovića i ostale goste, pa od radosti već nije znao kud bi s ogromnim preplanulim rukama, zatresao je svojom prosijedom grivom na lavljoj glavi i šeretski zaškiljio kad su mu uputili pitanje je li Titova, još uvijek najbolja zadruga.

— E, to ćemo vidjeti... Prije treba vidjeti pa ocijeniti...

Išao je pored druga Vicka u nedjelju ujutro kad smo pošli na zbor birača. Obojica se u hodu klate skoro jednako (nekad su obojica bili obalski radnici u Splitu). Dok seljaci okružuju goste, Pandži se čini kao da ima i njegove zasluge što su oni tu pa se gordo isprsava.

— Dođe ti k nama zajedno s kišom, Vicko naš, — spajali su Dalmatinci dve radosti tog dana pozdravljajući druga Krstulovića.

— E, to smo se mi dogovorili, — odgovarao je on tobož ozbiljno.

Iz zagrljaja u zagrljaj išli su redom dalmatinski prvoborci Obradović, Božanić, Vickić, Bogdan... »Sjećaš li se?« To su riječi koje se neprekidno ponavljaju pri ovakvim susretima. I ožive, kroz hiljade anegdota ljepotu našeg čovjeka i veličinu borbe koju je vodio. Pa kad im se učini da su uskrsle suviše teške uspomene odjednom bukne šaljiva zgoda i razvedri sve.

Ulazimo u salu gdje se održava zbor birača. Sa tavanica vise šarene papirnate girlande. Pozornica obložena bijelim čaršavima da bi se jače istakle zastave. Parole u živim bojama, jedno slovo crveno, drugo zeleno, djeluju kao kličke na dalmatinskim pregačama. Slike rukovodilaca okićene. Svuda topla težnja da se okružiš vedrinom, bojama, zvukovima.

Sekretar Mjesnog odbora podnosi izvještaj. Najprije se žali da zborovi birača nisu redovni a onda nabraja šta je narodna vlast radila,

Čitavo vrijeme dok je sekretar čitao svoj izvještaj prekidali su ga glasovi koji su tražili da bude jasniji ili stavljali svoje primjedbe. A kad je završio javilo se odjednom deset zadrugara.

Nije lako rukovoditi zborom birača u Stanišiću.

Jedan je glas tvrdio u visokom tonu da naša država ima drva »a mi, eto, nemamo čime mlin da pokrenemo i žito da sameljemo i to je sramota, gospe mi...«

— Obnarodovano je da se koze smiču a nekima će pomanjkat mlijeko za nejač...

— ...a sve viču evo sabotera, a ja nisam dao ono što nemam...

— Meni su uzeli poreza više...

— Nije istina, lani nisi platio porez. A ko smije da uzme više? Država je naša, šta tu petljaš.

— Tišina ,tišina! A šta vi tamo držite svoju konferenciju? Da čujemo!

Invalid iz radnog pretsjedništva uspijeva da uhvati kormilo rukovodstva u ruke. Daje riječ mrkom, koščatom seljaku koji govori odmjereno kao da na dlanu važe svaku riječ:

— Neka nama odbornici govore šta misle da učine s elektrikom u selu. Razvodne mreže ne valjaju. Nekoliko bandera srušila oluja pa su neki konji stradali. A mogli su i ljudi stradati. U jednom kvartu svijetli a u drugima ne. Ja bi čisto dao prijedlog moj da bi se udovoljilo našem selu pa da promijenimo sagnjile i pale.

— Mi smo svi vidjeli, u selu Stanišiću, kad dođe sljedovanje, ne radi se kako valja — upada već drugi i pokušava da zadrži odmjereni ton predgovornika.

Sekretar Mjesnog odbora brisao je znoj sa ošišane glave. Lubanja mu se svojom bjelinom oštro odijelila od preplanulog lica, pa i znoj po njoj curi, curi po vratu, uvlači se pod košulju. Sekretar skida kaput, njemu je, očigledno, jako vruće, ma da ovog jutra kiša rashlađuje vazduh.

— Je li Mjesni odbor učinio nešto i neka kaže što je učinio za tvrdi put do Sombora — traži odgovor ozbiljan mlad čovjek visoka rasta i plamenih očiju. — U pet godina još ništa nije učinjeno a mi smo svi spremni da put sami gradimo, a ne ovako, po pet ,po šest mjeseci da stojimo odijeljeni od svijeta.

Omalen mršav seljak u crnom šeširu, zbog kojeg mu oči izgledaju još svijetlije, govori o tom kako u cijeloj godini na zarađene bonove nije ništa dobio a s druge strane kulaci kupuju na slobodnoj prodaji šta hoće. »Molim nadležne drugove da govore o toj planskoj raspodjeli«. I opet je hor glasova počeo: Učitelja fali, neke su se kuće srušile, predlažem da se vodi kontrola, oni koji se sele ne paze, ne može vlast sama, koze puštaju na groblje, stabla sijeku...

Invalid je opet uhvatio kormilo. Odbornik govori o čuvanju kuća. Nastavlja se diskusija.

— Meni je neka nesreća put kroz lozu napravila...

— Što ga toljagom ne mlatneš...

— Ej, ludo, što govori!

Sekretar se digao da odgovori. Objasnio je zašto nema više drva, zašto se smiču koze, a za centralu i za put odbor nije ništa učinio, drug je to dobro podvukao, možemo da se danas dogovorimo kako ćemo, a što se tiče tekstila bilo je zaista zbrke oko podjele. (»Znači ta tvoja planska dobro ne radi!«) Sekretar brzo prelazi na otkup mlijeka i porez, nezgodno čovjeku pred drugom Vickom da priča kako je to bilo s jednim lopovom u tekstilu koga su otkrili. Ali je zato to ispričao seljak u crnom šeširu u donjem dijelu sale.

I na svršetku objašnjenja radno pretsjedništvo dalo je riječ drugu Vicku. Začas su sva lica bila okrenuta k njemu, sve ruke ispružene u pljesku, sve oči i sve usne nasmijane, kao da se trenutak ranije nisu krivile od ljutine. I čim je progovrio sve se utišalo. [illegible]

Da je neko neupućen došao poslije podne na otvoreni partiski sastanak u Titovu zadrugu bio bi ponešto zbunjen. Ne sa dnevnim redom, on je bio potpuno razumljiv: žetva i vršidba, ideološki rad, pripreme za polugodišnju skupštinu. Ne bi ga zbunili ni referati, i oni su bili, takoreći, obični. Pred nama je bila jasna slika kretanja svih kosača, kitilica, vezača, brigadira ,kuvara. Slika žetvene ofanzive s primitivnim još oružjem — kosama — na ustalasano more žitnih polja.

Nije dakle to što neupućenog može da iznenadi, nego nešto drugo: ona strast s kojom se rješavao i ovaj zadatak, vatra u krvi zbog koje su i partijci zaboravljali na neophodnu disciplinu. O organizaciji i disciplini, i o tom kako se za njih treba uporno boriti, govorio im je zato na kraju drug Vicko.

Nego da ispričamo.

Za košnju je trebalo sve mobilisati: ratare, stočare, činovnike, magacionere, upravu. Jednom riječju sve — rok 9 dana za hiljadu jutara pšenice, 1 dan za ovas, 1 dan za ječam.

Prvi diskutant je upozorio na budnost: zadrugari bi iz nepažnje mogli da cigaretom zapale žito. I odmah se javio snažan glas: »Pušenje treba zabraniti kod kamara!« Diskutant je upozorio na budnost prema neprijatelju. Postaviti stražare!

— Samo da ne pucaju u korpu kao ja lani! — dobacuje postariji sav uglast brkajlija, kao da je sad izrastao iz dalmatinskog krša. On je lani od korpe mislio da je neprijatelj, pozvao ga da stane pa kad se niko nije odazvao, pucao i prevrnuo — korpu.

Drugi diskutant, čelavi stari komunist počeo je da agituje, tako, uopšte. To se nije dojmilo. Za njim je izletio iz mase kuštravi mladić komunist: »Dajem takmičenje ko će bolje pokositi i ko će bolje čuvati žito!«

— To — da! — odjeknuo je salom žagor i pljesak.

I sad otpoče takmičenje, bučno, glasno ,junačko. [illegible]

— Dajem takmičenje svim stočarskim brigadama u košenju! (»Tući će te, gospe mi!«)

— Obavezujem se — 40 jutara sa svojom brigadom...

— Niko neće kao moja brigada — vikao je, sav uzdrhtao crn, nervozan mladić. — Šta je rekao drug Vicko? Čovjek ako se ne naljuti ne može dignut 100 kila, a kad se naljuti može i 150.

Zamahnuo je kapom vanpartijac Šeparović: »Dajem takmičenje svima, ko će više vezati snopova«, i vratio se na mjesto tako brzo da mu ni lica nisi mogao zapamtiti. Za njim mlada komunistkinja, brzo, vojničkim korakom i umiljatim glasom: ona će krstati žito i noću samo da sve bude na vrijeme. Onda je vazduh presjekao zelenkasti kačket, pred nama je zaigrao pramen od sunca izblijedjele kose: još jedan komunist »daje takmičenje Tomi i grupama« i za njim se kod stola pojavila kvadratna figura Pandže, lavlja glava se zatresla; »Ja zovem Batinića na 450 hvati — pedeset hvati dajem mu fore i stići ću ga na tristotom hvatu!«

Dignuta ruka i oštro lice starca komuniste za trenutak umiruju salu:

— ...i povrtlari će ići u kosidbu. Pozivam članove Partije i vanpartijce da ne zapuste ni sadnju jer sve treba da bude u redu...

— Dajem takmičenje svima koji hoće da se jave, — isprsio se hvalisavo jedan temeljan mlad zadrugar iz Treće ratarske i učas opet naelektrisao sve.

— Kolika ti je obaveza?

— Sam ja — četrdeset jutara!

— I ha! Ne može! Šta se prsiš utaman...

A onaj iz Treće zaletio se i zabio kao šilo u masu pa stao pred nevjernog Tomu: »Šta — iha! Uzjaši mi i ti na ramena pa ću i s tobom da pokosim — da vidiš!«

I pokosiće — da vidiš!

SVETLOSTI I GLASOVI GRADA

Beleške iz dnevnika iz Pariza
III

Oto BIHALJI-MERIN

3 juni 1950

Ranijih godina, provodio sam dane u Parizu večito u oskudici i u neizvesnosti. I jedino dani kada je ulaz u Luvr bio »slobodan« pružali su mi mogućnost da se posvetim lepšem svetu umetnosti. A kasnije, kad sam dolazio na svetsku izložbu, posmatrao sam parisko pozorište, onoliko koliko sam mogao. Interesovali su me problemi dramatičara, vođenje režije, razni izražajni oblici glumaca. Ovog puta privukao me je mnogostruki program baletske umetnosti.

Od tri baleta koje sam video, francuski, pod vodstvom Rolan Petita, bio je najslabiji ,i pored reklame i opreme ,pored Kolete Maršan, pune čari, duha i seksepila, od temena do prstiju na nozi, na kojima kao da je lebdela, oslobođena svake težine. Spoj klasične umetnosti i modernih, nadrealističkih ideja ,više rutina no doživljaj, više virtuoznost no umetnost. Balet gospođe Ramber iz Londona možda je konzervativniji, ali i zaobljeniji, ozbiljniji u koncepciji, bogatiji idejama i dublji u izražajnoj snazi igre. »Parisova osuda«, inspirisana bordeljskom scenom iz Brehtove »Opere za tri groša«, igran po muzici Kurta Vajla, ima madiju i intenzitet vizije, doduše mračne vizije poroka, iskvarenosti i umiranja, ali je prikazana sa znanjem i gracilnom. Najlepši mi se učinio balet »Antonina«, u kome Paula Hinton, u zajednici sa igračkom grupom, pokušava da probudi tamne i tajanstvene priče iz Gojinih »Suenjos« a. Igra ljubavi i smrti, koja pokazuje koliko se nemim jezikom ritma i muzike tela može reći iz dubine našeg života i naših snova.

Sasvim drugačiji i neobičniji je američki balet Rute Peđ. Osobeno, ne vodeći računa o zakonima tradicije, ova trupa izrađuje novu, svesnu groteskna igračku umetnost, koja sa puno fantazije i u novim oblicima prikazuje događaje svakidašnjice, uličnih razgovora, brutalne i razuzdane stvarnosti.

Po svoj prilici ,jedan od izvora ove umetnosti je crnačka muzika i crnačka igra. Istorija Bila Sendeja, naprimer, koji svojoj opštini drži žestoke pridike protiv greha i pokvarenosti ljubavi. I tada, igrajući, izlaze na scenu bibliski likovi: Batseba u kupatilu, mameći Davida na put greha, gospođa Potifar, koja hvata nevinog Josifa u svoje mreže, mudra i obesna devica Dalila, pred kojom pada div Samson. Jednom reči, žene demoni kroz hiljade godina. Koreografija, igra i ideje puni su unutrašnjeg napona, ritmički živi i nešto neobuzdani.

4 juni 1950

Jugoslovenski slikar Milivoj Uzelac, koji živi u Parizu, sprema za štampu mapu crteža, izrađenih prema figurama i ornamentima sa bogumilskih nadgrobnih spomenika. Ta knjiga, sa Krležinim predgovorom, izaći će kod Žakomea, izdavača koji je izradio naročiti postupak »au pochoir«, koji izvesnu vrstu umetničkih dela skoro savršeno reprodukuje. Sa Uzelcem išao sam kod Devidsena. To nije samo ponovno viđenje sa starim i uvek mladim sedobradim umetnikom, koji potseća na Marksa i Vitmana i sa kojim sam poslednji put bio na krovu »nebotičnika« u Ljubljani. Stotine, tačno po modelu izrađenih lica našeg stoleća, gledaju sa zidova ateljea. Maske i poprsja bezbrojnih slavnih ličnosti sa ove i one strane okeana, pesnika, muzičara, generala, političara, glumaca, ne samo iz svih krajeva sveta, već i svih pravaca duha; najrazličitije političke i ljudske observance. Zamišljam da ta lica suprotnih shvatanja, fotografski verno odražena, možda katkad zastrašuju sedog čoveka prepirkom o onom što su učinili, rekli i ispoljavali. Devidson sedi spokojno i zadovoljno u svom lepom ateljeu, naliva nam neko ledeno piće i priča nam o svom ugovoru sa jednim izdavačkim preduzećem koje želi da objavi njegovu autobiografiju. A sada se bliži dan za predaju rukopisa. Međutim, stigao je tek do svoje dvadesetsedme godine i... nije tako prosto proživeti život još jednom. Ponovo se pati. Tako kaže starac i osmehuje se, pun sećanja i sa nešto melanholije.

Devidson me je pretstavio Heleni Keler. Dirnuo me je susret sa tom tihom i povučenom ženom koja, ne čujući, ne videći svetlost sveta, nemajući moć govora, piše o lepoti života i da je vredno živeti i boriti se za život. I dok se naginjem nad njenom rukom, providno lakim, osetljivim prstima obuhvata moju glavu, klizi preko čela i lica, lagano, jedva osetljivo, kao dah dodira, možda kao igla membrane u spiralnom žljebu gramofonske ploče, koja osluškuje mnogostruku i mnogoglasnu melodiju. U tom dodiru sadržano je njeno gledanje, slušanje i osećanje. Posle mnogo godina, ako me sretne, poznaće me. Helen Keler je baš dolazila iz Italije, gde je na ovaj način »razgledala« Mikelanđela i Donatela. Kako je bezmerno odvažna tiha snaga ove žene. Kada je čovek posmatra, postaje skroman i zahvalan za sve ono što nam je priroda dala, što u obilju posedujemo, i na šta, kao na nešto što se samo po sebi razume, i ne obraćamo pažnju.

S večeri sam sa prijateljima slikarima bio u »Theatre de l'atelier«. Davala su se dva vodviljski laka, zabavna komada. »Pogreb«, scena iz pariske svakidašnjice od Anri Moniea, i baletska komedija od J. Anuja: »Lopovski bal« sa muzičkom pratnjom Dariusa Milo. »Theatre de l'atelier« je osnovao Šarl Dilen, a to već znači da se u njemu neguje dobra tradicija pozorišne umetnosti. Anuj, rutinirani i površni pozorišni pisac, stavio je u središte scene tri džeparoša, koji se, da bi posao nezapaženo obavljali, neprestano preoblače i menjaju maske. To ide tako daleko da se već više uzajamno ne poznaju i jedan drugom prazne džep. Ali zapleti postaju zanimljivi tek kada se lopovska grupa pomeša sa grupom ljudi iz sveta aristokracije i finansija i kad na jednom razbojničkom balu, postaje očevidno da jedino finansijeri dobro poznaju lopovski zanat. Oni jedini su »realistički« maskirani, dok su pravi lopovi tako romantično a la Rinaldo Rinaldini nakinđureni da se čitavo poštovano društvo, a sa njim i publika, smeje njihovoj naivnosti.

Još je manje unutarnje konsistence u sceni »Pogreb«, ali ona glumica pruža daleko više mogućnosti ostvarenja njihove najličnije umetnosti. Bez kulisa, od nekoliko stolica, prave staru parisku kočiju, koja se vraća sa pogreba. Prazna pozornica ispunjena ilu-

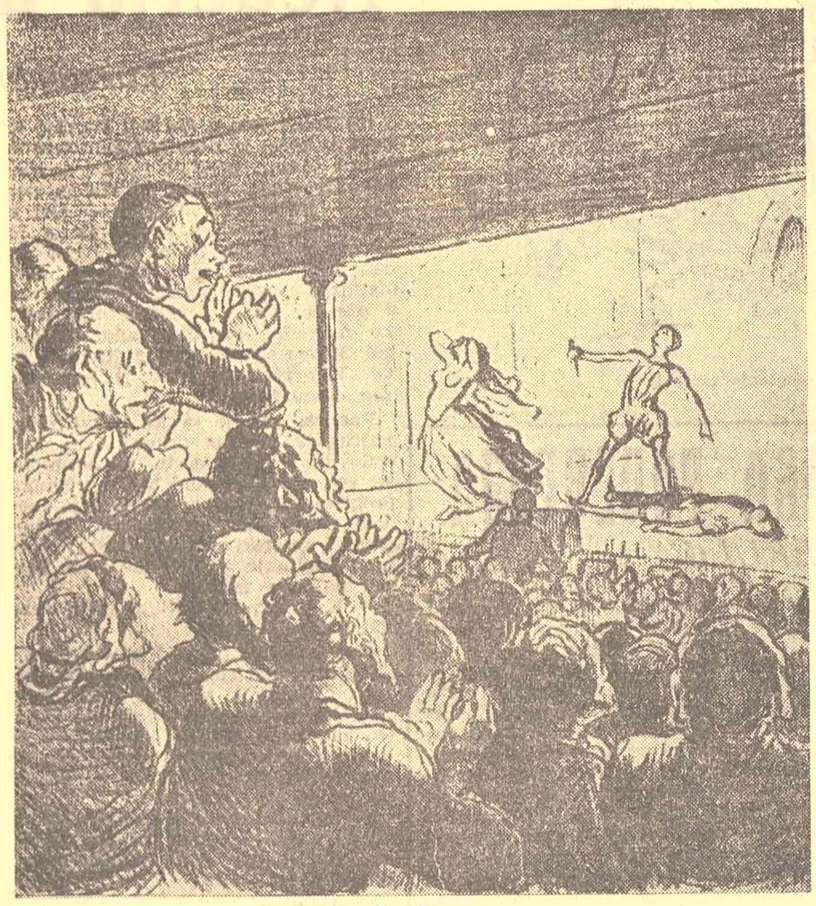

Onore Domije: Drama

zijom jednog malog malograđanskog društva, koje se klati u kolima i koje, po ukopu nekog pokojnika, vodi sive, neiskrene, beznačajne i ganutljive svakodnevne razgovore. Intenzitet igre, unošenje u nju i veština maskiranja čine od te ništavne scene malo majstorsko delo. Često su grandiozna inscenirania, vrlo skupa, sa svim arhitektonskim finesama, samo zamagljivanje činjenice da gluma nije dovoljna, da je režija bez fantazije, i da se sadržaj, dragocene misli pesništva, često podređuju pompeznim oblicima dekora.

5 juni 1950

Slušali smo »Čarobnu frulu«. Dok smo, slikar Todorović i ja, stajali pred Velikom operom, naišle su lekarke iz Jugoslavije, poslane na društvenopedriatski kurs Međunarodnog centra za zaštitu dece. I sada slušamo ovu neobičnu čarobnu bajku bečkog pozorišnog direktora Šikanedera, koju je Mozart preradio u veliku dramu novih humanih pogleda na svet. Uvertira počinje sa tri trubna poziva: svet mudrosti poziva onoga što traži. Teško je naći mudrost u kući ove zemlje. Borbi između svetlosti (Sarastro) i tame (boginja noći) posvećena je ova igra u kojoj plemenita, svesna čovečnost pobeđuje džinovski snažnu laž.

6 juni 1950

Danas u podne posetio sam u Univerzitetskom gradu naše lekarke. O ručku, lekarka Marija Gajić pretstavvila me je susedima za stolom. Ljupkoj Cen Lo, blagih očiju i ptičjeg glasa, koja priča o dalekoj Kini, u kojoj će uskoro raditi kao specijalista za dečje bolesti. Vedrom i srdačnom Ali Gali, direktoru zdravstvene službe u Bagdadu, mladom i živom Sicilijancu Simone Gatu, koji inteligentno govori o modernim italijanskim slikarima, koji ovih dana izlažu u Parizu. Doktoru van Gogu iz Holandije, koji u svom udobnom miru nema ničeg zajedničkog sa plamenim intenzitetom istoimenog slikara. Doktoru Lim Tjau Tie, docentu na klinici u Džakarti (Indonezija), i nešto uzdržljivo simpatičnoj Francuskinji Roseron, članici KP Francuske, što je čini pomalo nesigurnom, jer, i pored svih direktiva, ne može a da ne prizna našu simpatičnu delegaciju.

Stvarno, naše lekarke su se istakle u ovom internacionalnom krugu, dale značajne stručne referate i, pre svega, kao ljudi postale vrlo omiljene.

Uskoro se iz razgovora pokazalo koliko je intenzivna i nova težnja naše zemlje pobedila usamljenost, kojom su nas hteli odvojiti od sveta.

Hodam obalom Sene, pored dugog niza antikvarnica, koje šire pred šetačima primamljive stare knjige i gravire. Ali me kesa primuđava da prođem pored njih teška srca. Gledam brodiće što plove uzvodno i titrave slike fasada što se obrnuto i melanholično odražavaju u vodi. Prelazim preko Mosta Sen Mišela na Parisko ostrvo i idem pored mračne Prefekture, kamene Palate pravde i šarene i žive tržnice cveća, sa koje se vidi kako Bogorodičina crkva, ta katedrala gotskih, šiljatih lukova, sija kao kamen veo čipaka, potsećajući na blistave slike katedrala koje je slikao Klod Mone.

Iza Bogorodičine crkve, u plavoj senci gustog drveća, sedi jedan sveštenik, nagnut nad molitvenikom. A pored njega dvoje se ljube, isto tako revnosno i bezbrižno. S vremena na vreme, preko naočara, sveštenik pogleda na ljudski par, mudro, mirno i tolerantno, i opet ponire u svoju knjigu.

Kako je Renoar umeo da od jednog malog lokala u bašti u predgrađu »Le Moulin de la Galette«, u kome su se okupljali mali ljudi na hladno piće i brzu igru, blistavo treptavom svetlošću plavog, ljubičastog i oranžastog stvori raj. Mane je pun tamnog nadahnuća, sa crnim tonom na paleti, koji nijedan slikar posle njega nije imao, a malo njih pre njega. Večito ostaju u sećanju slika Lole iz Valencije i »Olimpija«, to, oskudno u bojama, majstorsko delo, ili »Balkon«, koji potseća na Goju i koji je tajanstveno lep, kao pesma Bodlerova. A isto tako i Degasove igračice i žene, koje pokazuju više bliskosti životu i istini, dublje posmatranje telesnosti i svetlosti, jer nagotu ne postavljaju na pjedestal visoke simbolike, već je dokučuju iz svakdašnjice, iz stvarne blizine života.

7 juni 1950.

Ono što ovaj grad čini tako lepim jeste činjenica da je izrastao u jedinstvo čoveka i kamena, da je pun svoje vlastite istorije, da su njegove ulice i njegovi trgovi ispunjeni životnim intenzitetom događanja. Da na starim fasadama leži patina minulog vremena, da se za oslepelim prozorima naslućuje drama koja se odigravala u toku godina, puna strasti i ljubavi, ljubomore i ubistva, borbe za vlast i konspiracije, borbe za posed i gospodarenje.

Čini mi se da u ovom džinovskom glasu grada čujem neukrotivi smeh Rablea, gorku poeziju vagabunde i buntovnika Fransoa Vilona, ironično smeškanje Voltera, naparfimisano kikotanje dvorskih dama, uzdah umiranja nepoznate iz Sene, omađijane gitare Pikasoa, plamena prorokovanja Komune i pun pretnje glas štrajka pariskih proletera, koji su krenuli i sada marširaju put elegantne gradske četvrti bogatstva i dokolice.

Siroke ulice trgovačkih četvrti, blistave od blaga, izlozi prepuni dragocenih stvari, izložene hale, slične katedralama, ali u čijim su dvoranama, umesto oltara, poslednja čuda tehnike i mode.

Ove tihe ulice, koje vode ka Vandomskom trgu, pune su instituta lepote i mode-salona, ne manje slavnih od kubističkih izložbi u Rue de la Boetie. Skupoceni adiđari, dobro čuvani, blistaju iz izloga renomiranih juvelira. A mirisi sa simboličnim imenima, »Plavi čas«, »Opet dolazim«, »Namere za gospodina«, prožimaju atmosferu.

Na ovoj sivoj kući postavljena je tabla na kojoj piše da je tu umro Fridrih Šopen. A ovde, na Vandomskom trgu, stoji stub, koji je Kurbe bio srušio u danima Komune i zbog koga je morao umreti u tuđini izgnanstva. Stub opet stoji. Ali živi i duh koji ga je rušio, jer kriza, kao groznica, prožima ovaj grad, kraj sveg njegovog sjaja i lepote.

Iznenada, u noći, ili bolje reći uoči jutra, dok prolazim kroz zadimljene kavane, pored žena koje me potsećaju na žene Tuluz-Lotreka, između ljudi umornih od nerada, dosade i beznadnosti noći što se bliži kraju, i između drugih umornih ljudi koji, bledih lica, neispavani, hitaju na tržnice, javlja se u meni osećanje zapre pašćenosti ,kao da se sav haos ovog grada uvalio u mene, ovog grada bezbrojnih spomenika ugašenih dela i kultura, kojima se divim. Zašto idem kroz ovu noć, i ovaj dan, u ovom tuđem gradu, punom sjaja i letargije? Osećam potrebu da put domovine okrenem glavu, da se iz blistave i opojne agonije vratim u jednostavni pejsaž radne svakdašnjice.

NARODNI UMETNIK PJER KRIŽANIĆ

Pjer slavi četrdeset godina umetničkoga rada. Slavi ih u tišini svoga skromnoga ateljea — na način koji odgovara njemu — bez zdravica i čestitki, bez prigodnih govora, bez stručnih ocena i javnih pohvala koje po običaju prate ovakve jubileje.

Kada bi drugčije bilo, Pjer ne bi bio ono što jeste: umetnik koji nikad nije išao za hvalom i slavom i koji ne traži formalna priznanja, već je duboko svestan svoga visokog poziva i značaja uloge umetnika u društvu. Ono pravo priznanje, i jedino koje zaista vredi — priznanje koje dolazi iz dubine narodne, koje narod poklanja umetniku kad zna da je on **njegov**, narodni umetnik — Pjer je već davno stekao.

Četrdeset punih godina rasipao je Pjer svoje umetničko delo, kao što sejač baca pšenicu na plodnu njivu. Svakoga dana, svakoga časa, davao je od sebe, od svoga srca, od svoje misli, od svoga talenta. Davao je, ne onima za koje je umetnost značila intelektualnu razonodu već je davao narodu.

Seme je nicalo i donosilo plodove. Više nego ijedan drugi umetnik, približio se Pjer našem čoveku, »malome« čoveku, čije je svakodnevne teškoće i brige, bolove i radost, prisno osećao. Više nego ijedan umetnik, postao je blizak i razumljiv narodu, čije je težnje umeo duboko da shvati. Više nego ijedan drugi postao je — narodni umetnik.

Znao je Pjer dobro da za istinski narodnog umetnika, koji se od naroda ne sme ni trenutka udaljiti, nije dovoljno samo njegovo osećanje pravičnosti i njegova ljubav prema malom nezaštićenom čoveku — već da mora steći svu smelost borca za slobodu naroda i za socijalnu pravdu. Znao je da nije dovoljno biti samo tumač težnja širokih narodnih slojeva — već da se mora smelo prihvatiti uloge propagatora naprednih ideja i stremljenja naprednog čovečanstva. I Pjer je odlučno pošao tim putem, putem svesnog borca za socijalizam.

Takvog ga danas vidimo. Na dan svoje proslave, Pjer će znati osetiti još jednom ,da ga okružuje topla ljubav »malog« čoveka — radnika i borca, čoveka iz grada i čoveka sa sela, iz fabrike, iz rudnika, iz radne zadruge — sa kojim je kroz duge godine delio tugu i patnje, radost i slavu, sa kojim je zajedno voleo sve što je dobro, svetlo i plemenito, a mrzeo mračno i neljudsko. Osetiće pravu, drugarsku ljubav čoveka koji je najzad izbio na put slobode i napretka. I doživeće neizmernu radost pri pomisli da je svojim četrdesetogodišnjim trudom pomogao da taj »mali« čovek dospe do takvoga puta.

Veće nagrade za Pjera ne može biti.

Đorđe ANDREJEVIĆ-KUN, slikar — Ivo ANDRIĆ, književnik — Milan BOGDANOVIĆ, književnik — Milorad ĆIRIĆ, slikar — Oskar DANON, kompozitor — Branko DRAŠKOVIĆ, novinar — Milan ĐOKOVIĆ. književnik — Zuko DŽUMHUR, slikar — Eli FINCI, književnik — Ljubiša JOVANOVIĆ, prvak drame Narodnog pozorišta, Beograd — Đuro KLADARIN, general major — Miroslav KRLEŽA, književnik — Milo MILUNOVIĆ, slikar — Tasa MLADENOVIĆ, književnik — Veljko PETROVIĆ, književnik — Raša PLAOČIV, prvak drame Narodnog pozorišta, Beograd — Vladislav RIBNIKAR, predsednik Komiteta za kinematografiju Vlade FNRJ — Isidor SEKULIĆ, književnik — Sreten STOJANOVIĆ, vajar — Dušan TIMOTIJEVIĆ, novinar — Milivoje ŽIVANOVIĆ, prvak drame Jugoslovenskog dramskog pozorišta.

Staljinska nagrada za muzički pamflet

Ovih se dana prikazuje u budimpeštanskom operetnom kazalištu operета »Slobodni vjetar« — muzički pamflet koji u poznatom informbiroovskom stilu kleveće našu domovinu.

Opereta prikazuje nezaposlene tršćanske mornare koji i pored nezaposlenosti odbijaju da ukrcaju »banane i pomorandže« za jednu »istočnoevropsku« državu — jer saznaju da se u tim sanducima krije oružje koje zapadni imperijalisti šalju toj »misterioznoj« državi. Zato tršćanski mornari rađe i dalje ostaju nezaposleni pjevajući pjesmu »Slobodan vjetar«, nego da... i tako dalje.

Muziku za tu informbiroovsko-tršćansku idilu nezaposlenih mornara napisao je sovjetski kompozitor Dunajevski. Mađarskim honved-drugovima pripada čast da su je prvi izveli. Staljinu »genijalnost« što ju je nagradio. Njegovim podanicima »zadovoljstvo« da je slušaju. Ostalima odgovor na pitanje: treba li vidnijeg svjedočanstva o bijedi i žalosti jedne propagande, kojoj su potrebne balerine i šlageri i džez i staljinska premija, pa da bude zanimljivija, kad već ne može biti — uvjerljivija.

(Karikatura Milorada Ćirića)

Povodom filma „Jezero"

Molim Vas da u Vašem listu objavite ovo pismo sa mojim mišljenjem o novom umetničkom filmu domaće proizvodnje »Jezero«.

Smatram da će biti od koristi za razvitak naše mlade filmske umetnosti ako se, povodom prikazivanja filma »Jezero«, čuje mišljenje i nekog iz prakse, nekog ko neposredno učestvuje u radu na socijalističkoj elektrifikaciji i industrijalizaciji naše zemlje.

Izgradnja naših hidroelektrana zaista zaslužuje punu pažnju naših umetničkih radnika, književnika, režisera, scenarista itd.

Zato je i razumljivo i sasvim opravdano što su pisac scenarija i režiser filma »Jezero« izabrali za sadržaj svog novog filma izgradnju naše najveće hidroelektrane Jablanice.

Da li je film ispunio očekivanja? Ne, nije. Objasnićemo zašto nam se film »Jezero« nije svideo i zašto smatramo da su autori filma i rukovodstvo »Zvezda«-filma učinili ozbiljan propust.

Scenarist i režiser uzeli su za motiv filma borbu »starog« i »novog«, i to kako na gradilištu hidroelektrane, tako i u selu koje će potopiti jezero. Pretstavnici starih vremena — stare, kapitalističke Jugoslavije, seoski pop, seoski trgovac i kulak, zajedno sa inženjerom Suvićem, pretstavnikom predratne buržoaske inteligencije (sada u službi strane obaveštajne službe), organizuju sabotažu na gradilištu hidroelektrane.

Da li je opravdana namera autora filma da sadržaj svog filma uzme borbu »starog« sa »novim«? Ta njihova namera je potpuno opravdana, jer se ceo proces socijalističke izgradnje odvija kroz neprestanu borbu novih društvenih snaga i ideja sa starim, preživelim i zato reakcionarnim silama i shvatanjima. Radilo se, dakle, o tome da se u stvarnosti **naše** socijalističke izgradnje **pronađu**, otkriju motivi koji će — uobličeni umetnikovom stvaralačkom snagom i fantazijom — dati vernu, realističku sliku **naše** stvarnosti. Na ovo su autori filma bili utoliko više obavezni što su sadržaj filma vezali za **konkretan** objekat naše socijalističke izgradnje, za hidroelektranu Jablanicu.

Sada se može postaviti pitanje da li je piscu scenarija i režiseru uspelo da pronađu takav, **tipičan** sadržaj za ovaj film? Oni su, po mom mišljenju, u izboru teme učinili dvostruku grešku. Prvo, što su za temu uzeli sabotažu i, drugo, što je izvršilac te sabotaže na gradilištu inženjer. Ni jedno ni drugo nije tipično za elektrifikaciju i industrijalizaciju kod nas. Ja sam tri godine, iz dana u dan, pratio izgradnju velikih objekata naše elektrifikacije i mogu zato tvrditi da ni na jednom našem gradilištu nije bilo ničeg ni približno sličnog onom što se u filmu »Jezero« prikazuje kao borba »starog« sa »novim«.

Borba »starog« sa »novim« manifestuje se u našoj stvarnosti na drugi način, kroz druge oblike. Lik inženjera Suvića nije **tipičan** za odnos naše tehničke inteligencije prema borbi za elektrifikaciju i industrijalizaciju. Baš naprotiv. Čak i onaj deo naše stare tehničke inteligencije, koji **još nije** u potpunosti prigrlio ideje socijalizma, u svom pretežnom delu pošteno radi i bori se za industrijalizaciju i elektrifikaciju naše zemlje. Na takvu orijentaciju naše tehničke inteligencije uticalo je više faktora, od kojih ću pomenuti samo neke: prvo, pravilna politika naše Partije prema inteligenciji; drugo, saznanje stečeno tokom pet godina borbe za obnovu i socijalističku izgradnju da nova Jugoslavija pruža neuporedivo veće mogućnosti od stare, kapitalističke Jugoslavije za tehnički i ekonomski napredak i stvaralački razvitak tehničkih (i drugih) nauka, za realizaciju grandioznih tehničkih zamisli; treće, pošten, patriotski odnos naših inženjera i tehničara prema poverenim zadacima. Ne odgovara, dakle, stvarnom stanju činjenica ako se u filmu »Jezero« prikažu **dva** inženjera, od njih **jedan** pozitivan (inž. Černić), a drugi (inž. Suvić) saboter i strani agent, koji u dogovoru sa popom, trgovcem i kulakom, gotovo izaziva katastrofu na novosagrađenom objektu. Bile su i biće u buduće, sigurno, otkrivene sabotaže na našim objektima i saboteri iz redova tehničke inteligencije. Ali to su pojave koje **nisu tipične** za socijalističku izgradnju kod nas i za držanje naše tehničke inteligencije.

Ja sam svakako za to da se naši trudbenici vaspitavaju u duhu krajnje budnosti prema svim, pa i najmanjim pokušajima sabotaže; ja sam protiv toga da se potcenjuju mogućnosti neprijateljskog štetočinstva, ali smatram da je pogrešno ako se u prvom filmu o elektrifikaciji stvori kod naših trudbenika utisak da se naša socijalistička izgradnja odvija u uslovima napete borbe protiv zamašnih pokušaja sabotaže domaćih i stranih neprijatelja, i to uz aktivno učešće naše tehničke inteligencije. Iz filma »Jezero« proizilazi da težište našeg odnosa prema tehničkoj inteligenciji treba da bude budnost prema njenim pokušajima sabotaže. A to nije tačno!

Nije u tom težište problema kada se govori o odnosu (kada umetničko delo govori o odnosu) koji naši aktivisti, i široke mase naših trudbenika uopšte, treba da imaju prema tenničkoj inteligenciji. Smatram da je težište tog problema u ovom: još smišljenija i upornija borba za to da se naša starija tehnička inteligencija uže i prisnije poveže sa borbom za izgradnju soci-

KRATKE VESTI IZ INOSTRANSTVA

NOVO IZDANJE BALZAKOVIH DELA

Povodom proslave stogodišnjice Bazlakove smrti, Francuski klub knjige otpočeo je izdavanje celokupnih dela velikog pisca. Posluživši se naučnim rezultatima Marsela Butrona i Anri Ervansa, urednik izdanja Alber Begen načinio je nov raspored Balzakovih dela.

*

BALZAK I RODEN

U nizu umetničkih manifestacija kojima je obeležena stogodišnjica Balzakove smrti otvorena je u muzeju Roden u Parizu izložba Rodenovih skica za čuveni spomenik Balzaku.

U katalogu Izložbe opisana je istorija ovoga remek-dela. Četiri godine rada posvetio je veliki francuski vajar ovome delu. Balzakove knjige, literaturu o njemu, gravure, dagoretipije, slikane portrete, karikature — sve je to Roden sakupio proučio. Putovao je i u Turenu da bi upoznao karakteristične crte, zapremine, pokrete ljudi iz pesnikova zavičaja. Mnogobrojni crteži studije, biste, aktovi govore o tome kako se rađao spomenik Balzaku koji se danas uzdiže na uglu Bulevara Raspaj i Bulevara Monparnas.

*

VILIJEM FOKNER ODLIKOVAN

Američki književnik Vilijem Fokner (William Faulknor) odlikovan je medaljom Američke akademije književnosti i umetnosti za romane »Intruder in the Dust« i »Knights Gambit«.

*

»AR« O UMETNIČKIM MANIFESTACIJAMA U BEOGRADU

»Ar«, francuski nedeljni list za umetnost i književnost, koji je veoma pohvalno i opširno pisao o našoj Izložbi srednjevekovne umetnosti u Parizu, beleži u jednom od svojih julskih brojeva značajne umetničke manifestacije u Beogradu: Izložbu ćilima u Etnografskom muzeju i Izložbu novijeg francuskog slikarstva iz zbirke Umetničkog muzeja u Beogradu. Pored ovoga list donosi belešku o pripremama za gradnju novog Umetničkog muzeja u Beogradu.

*

FILM PO ROMANU TEODORA DRAJZERA

U Engleskoj će uskoro početi snimanje filma »Keri Ems« po romanu Teodora Drajzera »Sestre Keri«. Glavnu ulogu u filmu igraće čuveni engleski glumac Lorans Olivije.

*

KULTURNO UMETNIČKA GRUPA STUDENATA PITSBURŠKOG UNIVERZITETA U NAŠOJ ZEMLJI

U Jugoslaviju je doputovala kulturno-umetnička grupa studenata jugoslovenskog porekla sa Pitsburškog univerziteta koja će se zadržati preko mesec dana na turneji po glavnim gradovima naših republika i nekim selima i industriskim preduzećima. Studenti će prikazati publici naše narodne pesme i igre, narodne igre i pesme Amerike, Meksika i nekih evropskih naroda. Na ovoj turneji pitsburške studente pratiće naši stručnjaci za folklor koji će im pomoći da bolje upoznaju bogatstvo našeg muzičkog folklora.

*

BEČKI MUZIČKI KRITIČAR JOZEF MARKS O »DANIMA MUZIKE« U OPATIJI

Jozef Marks, bečki muzički kritičar i profesor muzike, napisao je za »Viner cajtung« članak o svojim utiscima sa festivala »Dani muzike« u Opatiji. Govoreći o tome da se »u jugoslovenskoj muzici zapažaju zdrava nacionalna nastojanja i snažno neguje i razvija nacionalni ton na klasičnoj osnovi« profesor Marks ističe da jugoslovenski umetnici i kulturni radnici imaju najbolje uslove za stvaralaštvo.

*

PROUČAVANJE JUGOSLOVENSKE POEZIJE NA HARVARDSKOM UNIVERZITETU

Harvardski univerzitet raspolaže zbirkom od 12.500 tekstova srpsko-hrvatskih junačkih i ženskih narodnih pesama i sa 3.500 gramofonskih ploča, koje je sakupio i snimio profesor Milman Pari. Naslednik i učenik preminulog profesora Parija profesor Alber Lord preuzeo je posao na sređivanju ovog bogatog materijala i izdaće ga u 10 knjiga odabranih pesama prevedenih na engleski sa komentarima i muzičkim primedbama.

*

SLOVENAČKI KULTURNI RADNICI U POSETI NAŠIM ISELJENICIMA U S. A. D.

Slovenački iseljenici u S. A. D. srdačno su dočekali i sa oduševljenjem slušali izlaganje delegacije slovenačkih kulturnih radnika koji sačinjavaju Tone Seliškar Franjo Bidovec i Drago Selak. Delegacija je dosad posetila Klivlend, Čikago, Milvoki i La Sal, a uskoro će posetiti i rudare slovenačkog porekla u Pensilvaniji.

O LIČNOSTI U KARIKATURI

Piše:

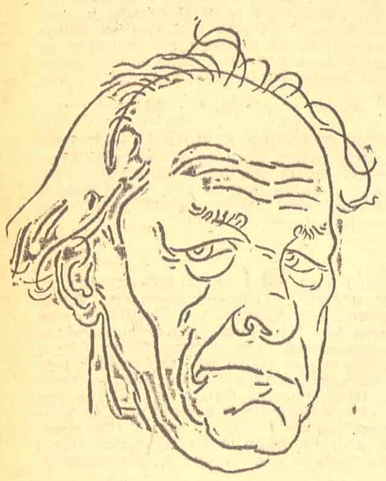

(Autoportret Pjera Križanića)

Pjer Križanić

Čini mi se da savremenoj jugoslavenskoj karikaturi nedostaje ličnost — mislim živ i poznat čovek. Evo ,uzmimo — pre rata: ti si mogao da pišeš o radikalima, ali tek Pašićeva brada dala je pisanom tekstu pun efekt. Ja ne znam odakle nam to? Zašto smo prekinuli dobru tradiciju koju smo stvorili. Valjda su nam oni tamo sa Istoka i u tome »pomogli«. Za njih to nije čudo. Još u vreme carske Rusije skoro sve ličnosti njihovog javnog života bile su »nepovredive«. Treba razmisliti o tome. Bez ličnosti nema kompozicije ni u karikaturi. Bez određenih likova karikatura je apstraktna i beživotna. Apstrakcije i opšti pojmovi nisu podesni za stvaraoce. Ono što najčešće inspiriše pravog majstora karikature jeste određen čovek — nosilac dobra ili zla. Tužio mi se jedan mladi drug: Hteo sam — kaže — nacrtati jednog odgovornog druga ,ali se bojim da se ne uvredi...

A zašto bi se uvredio? Karikatura mora trajno vršiti pozitivnu ulogu borca za istinu — a barem nama, našim drugovima, istina mora biti draga.

U borbi koju vodimo za istinu i slobodu — ličnost u karikaturi mora takođe dobiti svoje istorijsko mesto, odmereno ali neminovno.

JE LI TO KURBE?

Đurđe BOŠKOVIĆ

Tokom juna ove godine održana je u prostorijama Umetničkog muzeja Izložba nekoliko značajnih francuskih umetnika XIX veka, Delakroa, Kurbea, Milea, Koroa i Rusoa, sa težištem naročito na prvoj dvojici. O tome da je Izložba izazvala zaista veliko interesovanje svedoče ne samo pohvalni prikazi koji su o njoj dosad bili publikovani, već i veliki broj posetilaca koji su je u toku nepunih meseo dana obišli. Pružena prilika da se baci makar i jedan pogled na dela umetnika ove vrste, značila je za našu publiku, a pogotovu za naše umetnike, pravo osveženje. Pri tome nekolika među izloženim platnima dala su mogućnosti za najčistiji umetnički doživljaj.

Bilo je međutim interesantno, sem izloženih dela, posmatrati i publiku na samoj izložbi. Naročito naš umetnički podmladak koji do sada nije imao prilike da odlazi u inostranstvo. Naši umetnici-omladinci, oni iz čijih će redova sutra iznići zreli pretstavnici naše nove, socijalističke umetnosti, provodili su čitave sate pred izloženim platnima. Obično bi odmah, s ulaza, pravo išli prema platnima Kurbea, čije je ime izazvalo kod njih najveće interesovanje. Stajali bi pred njima dugo, zamišljeni, a u pogledu im se jasno moglo opaziti razočarenje.

Gistav Kurbe: Sejačice žita

Kurbe! Ali ako je ovo zaista Kurbe, i ako je Kurbe zaista pravi pretstavnik francuskog realizma XIX veka, — onda, onda gde je ovde realizam? I šta je to realizam uopšte?

Sumnja im se čitala u očima.

Lebdele su pred njima vatrene reči koje su čas pre toga pročitali u Kurbeovom manifestu o realizmu iz 1855 godine: »...biti u stanju da protumačim običaje, misli, bit svoga vremena, prema svom sopstvenom mišljenju i sopstvenoj proceni, biti ne samo slikar, već u isto vreme i čovek, jednom rečju stvarati živu umetnost, to je moj cilj«.

Živa umetnost! Gde je ona ovde?

Išli bi od platna do platna.

Sukobili bi se sa onim što su dosad zamišljali o Kurbeu već pred prvim platnom »Ljubavnici u prirodi«. Meki svetlotamni kontrasti, hladne prozirne senke na licu muškarca, čist i glatak potez, odaju delo iz mladosti, iz vremena kada je Kurbe ,u svojim dvadeset i petim godinama još plivao u vodama romantizma. Iako već u punom zamahu, nije to još bio pravi Kurbe.

Da li ga onda možemo naći na drugim izloženim portretima? No ženski portret iz 1850 godine i suviše je konvencionalno rađen, a portret njegovog oca, iako psihološki produbljen, iako slikarski solidno postavljen, mogao bi, kao i prvi, da pripada svejedno kojem od mnogobrojnih čak i osrednjih umetnika akademizma protiv koga se i sam Kurbe toliko borio. Možda se nešto više njegovog načina rada moglo videti na portretu njegove sestre, Zelije Kurbe, koji je opet i suviše tvrdo, i suviše oštro uobličen.

Isti je slučaj i sa pejzažima.

Ni »Potok« ni »Izvor u stenama Dupsa«, ni »Zimsko sklonište srndaća«, još manje »Lisica« i »Predeo sa šipragom«, nemaju u sebi onu neposrednu snagu prirode koju je Kurbe uneo u svoju »Buru na moru«, »Šumu kraj Fontenbloa«, ili »Sato-Gajar«. Ako kompozicija sa smama donekle i potseća na velikoga umetnika, to je više po motivu ili i tu i kod »Lisice« po širokoj obradi snega, koji je dat sav u modrim i zelenkastim tonovima.

Da li je nešto bolje sa drugim kompozicijama?

No »Tri kupačice«, mrke i tamne, rađene su takođe konvencionalno, gotovo akademski. Na Kurbea nas mnogo više potsećaju »Dve prijateljice«, odnosno »Buđenje«, koje po svojoj lezbijskoj tematici pripada grupi onih Kurbeovih dela kojima je, šibajući razvrat Pariza, izazvao buru negodovanja skandalizovane malograđanske sredine. No u pogledu na slikarsku obradu, koliko je ovo daleko od pravih velikih Kurbeovih dela! Koliko god da su pojedinačne površine, kao što je levo rame sa rukom desnog ženskog lika, zaista majstorski rešene, veliki deo, naročito torzo žene koja leži, pliva u tvrdim i nečistim tonovima.

Najzad kompozicija na kojoj je pretstavljen Prudon sa decom, — da li nam ona bar dočarava Kurbea u svoj njegovoj veličini?

Je li bar to Kurbe?

Ne, nije.

Pogledajmo je izbliže. Lik socijal-utopiste Prudona dat je gotovo banalno, bez snage i ubedljivosti. Slikarski nesigurno postavljena, — nije teško zapaziti nespretna skraćenja glava kod dveju devojčica, ili nestabilnost u stanju leve ruke samoga Prudona, — ova kompozicija sva odiše malograđanskim sentimentalizmom.

Ne, nije ni to onaj Kurbe na koga mislimo kada govorimo o realizmu XIX veka. Ni sadržajno, ni po slikarskom tretiranju.

Kurbe — to je sarkazam koji izbija iz »Sahrane u Ornanu«, ili iz »Povratka sa konferencije« u kojima šiba dvoličnost i farisejstvo popova. Kurbe — to su »Sejačice žita« puna životne snage vezane za težak seljački rad; to je »Prelja« zaspala nad vretenom od umora, — to je »Milostinja prosjaka«, puna čovečanske topline. Kurbe — to je snaga poteza i čvrstine materije, koje nalazimo u njegovom »Ateljeu«, to je krv koja struji pod kožom nekolikih njegovih portreta, to je senzualnost koja titra na obnaženim grudima njegove »Žene u talasu«.

Kurbe, to je jedan deo života, fiksiran na platnu. Fiksiran istina objektivistički, bez revolucionarne strasti, bez borbenosti. Kurbe, to je Prudonov socijal-utopizam prenet u slikarstvo. No to je jednovremeno i maksimum do koga je građansko slikarstvo druge polovine XIX veka na Zapadu, u uslovima pod kojima se u datom trenutku razvijalo, moglo da dospe.

Pa i takvih je Kurbea samo ograničen broj.

Kurbe je ostavio za sobom ogroman broj platna. Samo je međutim na nekima od njih uspeo da se popne na onu visinu koja mu je obezbedila jedno od najznačajnijih mesta u razvitku slikarstva. Sve ostalo, iako na sebi nosi Kurbeov potpis, sekundarnog je značaja.

Ono što nam je od Kurbea na Izložbi pokazano, pripada ovoj drugoj vrsti. To je potrebno reći zbog svih onih koji su, posmatrajući njegova izložena platna, mogli da steknu sasvim pogrešan utisak ne samo o Kurbeu, već i o realizmu uopšte, da steknu pogrešan utisak čak i o vrednosti same francuske umetnosti XIX veka.

Francuska izložba u Beogradu doživela je pun uspeh. Doživela ga je zato što naša beogradska publika voli i ume da ceni dobro umetničko delo. Doživela ga je, jer je među platnima Milea, Koroa, Rusoa, i naročito Delakroa, bilo i takvih koja su mogla da zadovolje i najveće zahteve.

Ali Kurbea, pravog Kurbea, mi u Beogradu ovoga puta nismo videli.

Prvo izdanje Marulićeve »Judite« 1521

Navršava se petsto godina od rođenja začetnika umjetnoga hrvatskog pjesništva, Splićanina Marka Marulića (1450—1524). Pisao je i latinskim i hrvatskim jezikom, a epskom pjesmom u šest »libara«, »Juditom«, koja je »u versih harvacki složena« 1501 godine, dao je ne samo najzrelije djelo svoga pjesničkog razvoja, nego je njome udario temelj razdoblju naše nove umjetne književnosti.

»Judita« je za Marulićeva vijeka štampana u tri izdanja (sva tri u Veneciji): prvo 1521, dvadeset godina poslije nastanka, drugo 1522 i treće 1523, znak da su Marulićevi suvremenici to djelo dočekali s izvanrednim zanimanjem. Od svakoga od tih izdanja sačuvan je po jedan originalni primjerak: prvo se nalazi u Dubrovniku, drugo u Zagrebu, a treće u Münchenu.

Ove će jeseni biti svečano proslavljena petstogodišnjica Marulićeva rođenja, a glavni dio proslave bit će u pjesnikovu rodnome gradu Splitu. Uz ostale publikacije, koje će biti posvećene uspomeni Marka Marulića, uskoro će izići u Zagrebu, novo izdanje »Judite«, opremljeno originalnim inicijalima i drvorezima iz drugog izdanja (1522).

D. T.

NA GRANICI

Izgleda, sve je isto!
I trava što raste na vašoj strani,
i borje zeleno na Goricama
kao da odavno su mi znani.

Skoro bih pošla.
Prosula rosu te trave
zašla u gore
zelene, tamne...

Cvijeće bih brala
Legla na poljani, oblake gledala,
potrčala bih slovenskom gorom,
jagodu rumenu
ubrala pod borom.

Srce, pred zabranom, prkosno
da se jaruga začudi,
da leti smjelo, mahnito,
ko ptica, da se ne boji ljudi!

Ali, na cesti straže.
Kreću se sporim hodom.
Sjene ih samo prate,
a sunce obrće žutim
tamničkim svodom.

Olga JOVANOVIĆ

Rad na Akademskom rječniku

Nedavno se u našoj javnosti slavila 125 godišnjica rođenja Đure Daničića, najveć srpskog filologa i najboljeg poznavaoca srpskog i hrvatskog jezika u drugoj polovini XIX vijeka.

U vezi s njegovim stručnim radom u prvom redu spominjalo se njegovo najznačajnije djelo, njegov životni rad, veliki historiski Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, što ga je pokrenula, odmah poslije svoga osnivanja 1867 godine, kao svoje glavno izdanje, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Veliki vođi prve akademije na Slavenskom Jugu, veliki Jugoslaveni: Rački, Štrosmajer, Jagić, zamišliše najveće naučno djelo prema svojoj nacionalnoj, naučnoj i političkoj koncepciji, u smislu jugoslavenske ideje, u duhu bratstva i jedinstva Srba i Hrvata. Zato pozvaše oni, tada u domovini i na strani već priznatog stručnjaka u slavistici i nauci o srpsko-hrvatskom jeziku, Đuru Daničića, da kao prvi sekretar Akademije preuzima glavnu brigu oko spremanja velikog Rječnika.

Daničić je živio i radio u Zagrebu od 1865 do 1873 i od 1877 do 1882 godine. On je izradio plan i principe, smjernice i okvir tom Rječniku, dao prvu građu, skupio prve sabirače jezičnog blaga i ispisivače građe iz starih knjiga. On je od 1878 do 1880 godine izradio prvu, i nešto od druge knjige Rječnika, od slova A do riječi »čobo«. Radio je neumorno, od jutra do mraka, gotovo bez predaha, ne štedeći sebe ni svoje zdravlje, sagorio je na tom poslu, poslednju je riječ obradio tri dana prije smrti. Ali ostavio je takav početak monumentalnog djela, da su ga mogli nastaviti samo odabrani stručnjaci i uglavnom posljednici njegovi.

Isprva se teško nalazio nasljednik Daničiću. Jagić, koji je tada već bio profesor slavistike u Petrogradu, nije prihvatio poziv Račkoga da preuzme redakciju i obrađivanje Rječnika poslije Daničića. Kratko je vrijeme radio Matija Valjavec i obradio slovo č i ć (svega sedam i po tabaka). A onda je Daničića naslijedio u Rječniku Dubrovčanin Pero Budmani, pisac nekih odličnih filoloških radova i znalac mnogih stranih jezika. On je Rječnik obrađivao 24 godine i izradio slova D do jednog dijela slova M, blizu 4 knjige. Najzad je, kad se Budmani zbog starosti i slaba zdravlja pred kraj svoga života povukao od toga rada, preuzeo Rječnik Tomo Maretić, profesor zagrebačkog sveučilišta i pisac najbolje naučne gramatike hrvatskog ili srpskog književnog jezika. On je obradio Rječnik preko 30 godina (slovo M do pred kraj slova P) i završio šest knjiga. Kad je na početku 1938 godine umro, radeći do posljednjeg dana na Rječniku po deset sati na dan, u 82 godini, po drugi put je zaprijetila Akademijinu Rječniku opasnost da ostane zauvijek nedovršen.

U obrađivanju Rječnika nastao je desetogodišnji prekid, od 1938—1948 godine. U oslobođenoj Jugoslaviji, obnovljena Jugoslavenska akademija uze kao jedan od prvih zadataka da stvori sredstva, nađe ljude, izgradi prilike za nastavak i svršetak velikog Rječnika. Akademijin Odjel za jezik i književnost našao je već 1947 godine stručnjaka, koji će organizovati i nastaviti rad na Rječniku na kolektivnoj bazi. Time je rad ubrzan te će ove godine predvidivo, biti obrađene tri sveske. Do sada je kolektiv svršio slovo P, a do kraja ove godine bit će završeno slovo R.

Akademijin rječnik do sada je najveći rječnik našega jezika. Njegova je vrijednost i monumentalnost za naš narod, za slavistiku i za nauku uopće, po prilici kao što su je imali Grimov za Nijemce i germanistiku, Litreov za Francuze i romanistiku, Tomazeov za Talijane. Od svih Slavena imaju do sada samo Jugoslaveni takav rječnik izrađen na tako širokoj osnovi, toliko produben i dokumentovan gotovo hiljadugodišnjim književnim i jezičnim potvrdama, takav rječnik kome je značenje jedinstveno u nauci našega naroda, u slavistici i lingvistici uopće. Poljaci su takav rječnik počeli spremati pri kraju XIX vijeka, ali na sam rad mislilo se prijeći tek sada, poslije rata. Česi imaju od 1905 godine do rata skupljen golem materijal za opći rječnik svoga jezika, šest miliona listića (citata), ali od 1937 godine dospjeli su da izdadu samo Priručni rječnik svoga književnog jezika u 5 svezaka i stigli su do slova R. Rusi su prije Oktobarske revolucije započeli izdavanje velikog historiskog rječnika, koji je poslije nastavljen, ali nije poznato koliko je rad na njemu napredovao. Koliko je naš rječnik, sa svojih 11 i po izdanih knjiga (svaka sa 60 velikih tabaka sa 2 stupca na svakoj strani, sa preko 100 hiljada znakova u svakom tabaku) golemo, i iscrpno djelo, dokazuje i fakat, da se u njemu do sada nalazi blizu 200 hiljada naših riječi. A izradila su dosadašnje dvije trećine upravo tri naučnika uz vrlo ograničen broj ispisivača (oko 30 njih) i nešto veći broj prinosnika (preko 50). Ako se ti brojevi usporede s radom u češkom Institutu za jezik i u Češkoj akademiji, gdje je prije rata radilo 100—200 stručnjaka na sabiranju građe, 20—30 na provjeravanju i obrađivanju ispisanih primjera, a 5 glavnih stručnjaka na konačnoj redakciji materijala, onda se vidi koliko su djelo stvorila velika trojica autora Akademijina rječnika: Daničić, Budmani i Maretić. Onda se također vidi koliki posao, trud i rad treba još da dade i kolektiv koji danas radi na Rječniku.

Prof. Stjepan MUSULIN

Redakciji Književnih novina*

jalizma, da **od savesnog stručnjaka,** koji pošteno radi, postane... **svestan graditelj socijalizma, sa razvijenom društvenom svešću,** svestan istoriskog značaja i domašaja borbe za izgradnju socijalizma u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. I upravo ta i takva borba se odvija pod rukovodstvom naše Partije, svakodnevno, na gradilištima naše Petoletke. I to je borba »starog« sa »novim« i »novog« sa »starim«. Zadatak je umetnika da otkrije i umetnički uobliči tipične forme u kojima se kod nas, u **našoj stvarnosti** manifestuje ovaj proces, ova borba »novog« sa »starim«. U tome i jeste suština pitanja koje smo hteli dotaći u vezi sa filmom »Jezero«.

Posmatrajući ovaj film, nama se nametala misao da su njegovi autori radili bez dovoljne veze sa stvarnošću, bez dovoljnog poznavanja procesa izgradnje socijalizma kod nas u Jugoslaviji. Dobija se utisak da je sadržaj filma konstruisan u kabinetu autora. Posmatrajući film mi smo se pitali: zašto njegovi autori nisu došli u naše projektantske biroe, zašto nisu otišli na naša gradilišta da tamo, na licu mesta, posmatraju i **proučavaju** stvarni hod borbe za izgradnju socijalizma. Zašto nisu iz života, koji svakodnevno daje tako bogat materijal za umetničko uobličavanje, uzeli temu za svoje delo. Izolovanost od života, nepoznavanje ili nedovoljno i nepotpuno, površno proučavanje i poznavanje borbe za izgradnju socijalizma u svim njenim vidovima — eto razloga koji su, po našem mišljenju, doveli do neuspeha filma »Jezero«.

Svakako da je prostije, i da zahteva manje truda, ako se za radnju filma uzima sabotaža. I pisac scenarija i režiser filma su time »uprostili« svoj zadatak. Jer za obradu te teme mogu se konstruisati »zapleti« i upotrebljavati standardni filmski efekti iz detektivskih i kriminalnih filmova.

U filmu »Jezero« ima jakih elemenata naturalizma i formalizma. Do ovoga nije došlo slučajno. Osećajući i sami slabost odabrane radnje, autori nisu imali drugog puta nego da potraže izlaza u efektnim fotografijama koje su, dosta često, same sebi cilj, dakle formalistički tretirane. Ja nisam protiv lepih i efektnih fotografija (a takvih ima dosta u filmu »Jezero«), nego protiv toga da fotografija postane sama sebi cilj i da se fotografijom pokušava spasti ono što je upropašćeno i izgubljeno rđavim izborom radnje.

Uvodni deo filma, koji prikazuje katastrofalnu poplavu sela Lis od nabujale Neretve, to najbolje pokazuje. Iznenadna poplava sela u tamnoj noći daje bogate mogućnosti za ovakve efekte. Zar bi inače bio potreban ovaj uvodni deo filma? Pre svega, hidroelektrana na Neretvi kod Jablanice uopšte se ne gradi i jezero ne stvara zato da bi se sprečile poplave koje izaziva Neretva. Hidroelektrana Jablanica gradi se u prvom redu zato da bi se iskoristio u privredne svrhe bogati energetski potencijal Neretve na potezu od Konjica do Jablanice.

Izgradnjom jablaničkog jezera znatno će se, doduše, smanjiti jačina poplavnih talasa Neretve, ali to je tek sekundarna korist, koja se dosta skupo plaća plavljenjem preko 2.000 hektara plodne zemlje i premeštanjem i plavljenjem nekoliko naselja, pa i većih, kao na primer Ostroca. A iz uvodnog dela filma dobija gledalac pogrešan utisak da je prvenstveno svrha jezera sprečavanje poplave. To je prva zamerka uvodnom delu filma.

Druga zamerka je u tome što su autori filma samo iz formalističkih razloga prikazali poplavu kakve nema na Neretvi, ili je ima vrlo retko na nekim njenim brdskim pritokama — bujicama. Jer sama Neretva, koja za nekoliko sati nadolazi i po 13 metara, nikada ne plavi veća naselja. Ali pošto poplava sela u tamnoj noći pruža mogućnost za bogate filmske efekte, i to efekte pretežno formalističkog i naturalističkog karaktera, autori filma su našli za shodno da takvu poplavu izmisle. Ne mislim da naši umetnici treba ropski da se drže događaja koji su se stvarno odigrali u životu. Takav zahtev bi bio metodološki nepravilan, on bi sputavao umetničke radnike u **realističkom produbljavanju** stvarnosti, on bi sputavao stvaralačku maštu njihovu i doveo do naturalističkog metoda stvaranja. Međutim, ako se za sadržaj filma uzima sasvim konkretan objekat, u ovom slučaju Jablanica, onda se izvesne osnovne činjenice u vezi sa tim objektom moraju poštovati i imati obavezno u vidu i kod **umetničkog** slikanja izgradnje **tog** objekta. Sve ovo važi utoliko više za uvodni deo filma »Jezero«, koji se udaljava od stvarnog stanja stvari u životu **samo** radi toga da bi se postigli spoljni, formalistički i naturalistički efekti (životinjski iznakaženi ljudski likovi, neprirodni krici, scene davljenja).

Uska, prisna veza sa životom, proučavanje i posmatranje borbe za izgradnju socijalizma, pronalaženje (umetničke) istine o procesu savlađivanja privredne i tehničke zaostalosti, neophodan je uslov za stvaranje zrelih i **istinitih** umetničkih dela koja će biti veran izraz i odraz naše epohe. Ovo je opšte priznato pravilo o kome nema diskusije i koje, svakako, prizna svi naši radnici na polju umetnosti.

Međutim, u stvarnosti nije tako, ili nije uvek tako. Ne znam da li je našim piscima poznato sa kakvom pažnjom naši radni ljudi prate svaku reportažu, svaki feljton, svaki književni sastav o borbi za elektrifikaciju i industrijalizaciju. Svaki takav napis rado se čita i opširno komentariše u redovima trudbenika. Ali se čuju ovakve primedbe: »Ne poznaju naši umetnici dovoljno naš život, našu borbu, naše napore, naše uspehe i neuspehe, barem ne svi«.

Nadam se da mi se neće zameriti ako iskreno i kritički kažem na račun jednog dela naših reportera i književnika da sam stekao utisak da se u žurbi odlazi na teren, na gradilište ili u fabriku, da se površno pohvataju utisci (impresije!), naprave na dohvat zabeležke. Onda rezultat takvog načina rada i ne može da bude drugi do površna, bleda slika našeg života i naše socijalističke stvarnosti.

I zato ću na kraju ovog pisma biti slobodan da s umetnicima i književnicima u ime onog dela čitalaca i gledalaca koji neposredno rade na industrijalizaciji i elektrifikaciji naše zemlje uputim ovaj savet: Povežite se bliže i uže sa našim životom, proučavajte dublje napore, podvige i borbu naših trudbenika — graditelja socijalizma, — i vaša će dela biti umetnički snažnija i istinitija.

Beograd, juna 1950.

Nikola PETROVIĆ

* Ovo pismo redakcija je primila za prošli broj ali zbog tehničkih razloga objavljuje ga sada.

NAGRADE VLADE NR SRBIJE KNJIŽEVNICIMA

Povodom nagrađivanja zasluženih radnika na području nauke, kulture, umetnosti i privrede Vlada Narodne Republike Srbije za književna ostvarenja i dobar prevodilački rad nagradila je sledeće pisce:

Isidoru Sekulić za knjigu »Zapisi o mome narodu« — 50.000 din.; **Tanasija Mladenovića** za zbirku pesama — 40.000 din; **Desanku Maksimović** za knjigu dečijih pesama »Reka pomoćnica« — 40.000 din; **Mladena Leskovca** za knjigu »Članci i eseji« — 40.000 din; **Mihalja Majtenjija** za književni rad — 30.000 din; **Radu Flora** za književni rad — 20.000 din; **Esada Mokulia** za književni rad — 20.000 din; **Borivoja Nedića** za prevodilački rad — 30.000 din; **Jelisavetu Marković** za prevodilački rad — 30.000 din; **Natalija Lukić** i **Konstantina Stepanovića** za prevod i redigovanje »Pošehonske starine« od Saltikova-Ščedrina — 30.000 din.

TRI INOSTRANA FILMA

Blanš Fjuri

Uzimajući za osnovu materijal iz društvenog života Engleske u prošlom stoleću, inače zanimljiva fabula filma »Blanš Fjuri«, pruža mogućnosti da se unekoliko upozna i shvati u kolikoj meri nepravičnost pozitivnih pravnih normi i snaga nazadnih tradicija i uverenja, može da bude povod i ličnih tragedija i katastrofa. Dete rođeno u nezakonitom braku, neosvećtanom ljudskim zakonima, isključeno je iz prava na nasleđe; više od toga: iz svoga društvenog reda, iz svoje klase, Filip Torn, umesto da bude gospodar na posedu Kler Hol, postaje sluga na svome sopstvenom imanju; on se najzad pretvara u zločinca.

Ali umesto da da prava objašnjenja ovoj pojavi zanimljivoj i vešto građenoj i vođenoj radnji, scenario je dao mistična obeležja, koja sa društvenog plana odvode u apstraktni svet ljudskih praznoverica i sujeverja.

Režija Marka Alegreta, umela je znalački da iskoristi građu i mogućnost koje joj je dao ovako postavljeni scenario Endri Lindopa i Sesila Mek Governa. Gotovo svaka od scena marljivo je rađena, čime je znatno doprineseno umetničkoj strani ovog tehnikolor filma. Međutim, često su očigledne težnje za čisto formalnim i slikovnim efektima, a montaža u svim slučajevima, čini se, nije sasvim uspešna.

Radnici na filmu »Blanš Fjuri« najviše su posvetili pažnje oblikovanju lika Filipa Torna, koga tumači Stjuart Grendžer. Kao Filip Torn, Stjuart Grendžer i u ovom filmu ispoljio je svoje nesumnjive glumačke kvalitete. On je, i kao pojava, a naročito izražajnošću lica, stavom i mimikom, — osobito kada je bio zavatn u krupnom planu, — uspešno ostvarivao lik čoveka izgnanog iz svoje klase, čudljivog, osionog, ogorčenog, gotovo mistično vezanog za posed, čoveka koji na kraju postaje zločinac sa minimalno sačuvanim ljudskim u sebi. Valerija Hobzon, u ulozi Blanše, bila je njegov punopravni partner.

Rigoleto

Divna, klasična opera Đuzepe Verdia, »Rigoleto«, prenesena na filmsko platno, prikazuje se ovih dana u nekim bioskopima u našoj zemlji. Njenim ekranizovanjem, još jednom su potvrđene bogate mogućnosti koje film ima ne samo u zahvatanju i slikanju života, istorije, naučnih i prirodnih pojava, nego i drugih dela iz umetničkog stvaranja.

Prilikom snimanja opere »Rigoleto« režija i kamera pre svega, imali su pred sobom za rešavanje raznolike i složene zadatke. Poznato je da film ima svoje specifične zakone u odnosu na scenu, dinamiku radnje, dramatičnost situacija i scena, i tako dalje. Ovi zakoni, sasvim prirodno, često su drugačijeg karaktera od zakona koji važe za stvaranje drugih umetničkih dela. Sem toga, isto tako je poznato, da se prilikom izrade jednog filma celokupna građa u vezi s tim priprema unapred, i prilagođava specifičnim zakonima filmske umetnosti. Prilikom ekranizovanja opere, međutim, mora se voditi računa da se zakoni filma saobraze sa zakonima opere, odnosno da se dovedu u harmoniju i sklad sa njima, što, nesumnjivo, pretstavlja vrlo važan i mnogo puta teško rešljiv problem.

Karmine Galone, koji je režirao film »Rigoleto«, uglavnom se uspešno snašao prilikom rešavanja ovih, kao i niza drugih problema. Očigledno, nesumnjivi kvaliteti Verdijeve opere drukčijeg su karaktera kada se ona doživljava preko filmskog platna; oni trpe od mnogih, često neizbežnih nedostataka. Ali s druge strane, kao nadoknadu za to, ovo delo dobija u tome što mu se divi daleko veći broj gledalaca nego što je to slučaj kada se daje na naročito za to određenim pozornicama.

Ne ulazeći u pevačke realizacije ovog dela, film »Rigoleto« je dao i vredna glumačka ostvarenja. Ovo se u prvom redu odnosi na lik samog Rigoleta koji je izgradio Tito Gobi. Svu životnu složenost Rigoletovog lika, utančanu osećajnost i raznolikost njegovih psiholoških stanja i doživljavanja, Tito Gobi umeo je u velikoj meri i reljefno da izrazi. U tragičnoj ulozi nesrećnog grbavca i dvorske lude, prema kojoj je život bio surovo nemilosrdan, i koji jedino voli svoju lepu kćer, a da ona, na kraju, zlokobnim udesom, ipak najviše zbog njega i umire, Tito Gobi dao je široku skalu raznolikih ljudskih osećanja i strasti.

Francuz Džoni

Film »Francuz Džoni« prikazuje život ribara sa obala Bretanje u Francuskoj i Kornuela u Britaniji u vremenu od 1939 godine pa sve do mučnih dana Drugog svetskog rata. U međusobnim odnosima Bretanjci i Kornuelci, ribari, dati su kroz film živahno, neposredno i toplo. Atmosfera u kojoj oni žive, tako često puna sitnjih sukoba i čarki, srdačna je i prijateljska, čak, ponekad, idilična. Rat, na koji se film veoma malo osvrnuo, još više doprinosi poboljšanju tih odnosa. Upravo, tek u njemu, obični mali ljudi Engleske i Francuske, kornueški i bretanjski ribari, nalaze prave načine za istinsko prijateljstvo jednih sa drugima. Ta slika odnosa, iako, kao što je već rečeno, dosta idilizovana i idealizirana, iako ne uvek dovoljno ubedljiva, ukazuje na neke mogućnosti — uz ispunjenje niza drugih uslova, — za uzajamno upoznavanje i zbližavanje ljudi, pripadnika različitih država i narodnosti.

Radnja filma odmerena je i ujednačena. Iako u njoj nema neke osobite dramatičnosti, ona je relativno dosta interesantna, jer obiluje, pre svega, nizom vedrih pojedinosti i scena. Tome znatno doprinosi i svež, neusiljen i neizveštačen humor, kojim je protekao gotovo ceo film.

Likovi u filmu »Francuz Džoni« dati su sa dosta uspeha. Dobrom glumom naročito se ističe Fransoaz Rozej u ulozi stare ribarke Flori. Iako često preterano mladalački raspoložena, ona je, uglavnom, naglasila crte Francuskinje: proniciljive, vedra duha, optimistične, uvek borbene, ponosne na svoj uži zavičaj i Francusku. Petrišija Rok, kao Sju, deluje najviše realizovanom prostosrdačnom odanošću, mestimično bezazlenom i ljupkom prirodnošću devojke iz naroda.

Film je zanimljiv i zbog nekih prikaza tradicija i običaja ribara sa obala Kornuela i Bretanje. Na jednom mestu on kao da brani izdajnika. Petena.

Slobodan DŽUNIĆ

Mihailo Lalić: »SVADBA«

Novo delo Mihaila Lalića, pesnika Staza slobode i pripovedača Izvidnice, roman Svadba, tematski je vezano za jedan težak i mučan period narodno-oslobodilačke borbe u Crnoj Gori, kada je obesna rulja četnika, po povlačenju naših snaga, orgijala na svoj izdajničko-plaćenički i zločinački način. Ta tema neljudske osionosti okupatora i njegovih slugu u pripovedačkom radu Mihaila Lalića nije nova. Najbolja njegova ostvarenja iz prve knjige pripovedaka, po svom osnovnom životnom gradivu i psihološkom vidokrugu, iz te su oblasti naše oslobodilačke epopeje.

Po upornoj volji i skoro bolesnoj potrebi, — koje su svakako znak intenzivnih stvaralačkih preokupacija, — da se neprestano vraća u taj krvavi košmar, moglo bi se zaključiti da dosadašnje pripovedačko delo Mihaila Lalića, bez obzira na njegovu težnju da pripovedački objektivira lica, događaje i atmosferu, pretstavlja ustvari, kad se psihološki sagleda, jedan akt oslobađavanja pisca od jezivog sveta okupacije, koji još uvek u njemu intenzivno živi i avetinjski traje.

U pripovedačkom ostvarivanju svoga sveta Mihailo Lalić polazi od vrelih, dakle još uvek bolnih ličnih emocija. Ta subjektivna strast kojom pisac neodoljivo pokreće lica, usmeruje događaje i evocira atmosferu znak je visokog intenziteta pripovedačkog davanja. Na mestima gde ona ovlada piscem, zatreperi najdublja lirika, koja ponekad vodi i u subjektivističke deformacije, kao u grčevitoj romantičarskoj literaturi; gde pisac gospodari njome, ne sputavajući je, realističko pripovedanje sjakti kao najplemenitija kovina. Kod Lalića, dakle, još uvek nema vrhovne harmonije između subjektivnih poetskih impulsa i umetničke objektivacije, između sladostrasne emocionalne podloge kazivanja i formi i vidova u kojima se ona ostvaruje. Ta unutrašnja protivrečnost umetničkog postupka, baš zato što se Lalić daje na sasvim visokom umetničkom planu, utoliko više narušava sklad celine. Teško je podneti grubu frazu i banalan izraz u jednom tkivu u kome je svako vlakno prožeto autentičnim emocijama umetničkog sagledanja stvari!

Kada bi to bio organski nedostatak Lalića kao pripovedača, bila bi to prava nesreća. Meni se čini da nije. Ako ispustimo iz vida neveštinu u komponovanju i nedostatak discipline u vladanju darom, — a to su sposobnosti koje se stiču upornim radom i proveravanjem iskustva, rekao bih da je Mihailo Lalić upadao u znatan deo svojih slabosti skoro voljno, po nekoj svesnoj težnji da se, snagom svesti i savesti, otrgne ponekad od samoga sebe, od onoga što ga, kao najgrčevitiji i najdublji doživljaj, stalno opseda, kinji i zanosi. Zar o tome rečito ne govori iz ranije i Slučaj Keroševića, za pripovedača Lalićeva kova tako štura pripovetka, očigledno pisana bez pravih doživljaja i intenziteta?

Pisac koji se u svojim motivima sladostrasno daje i pesnički troši, svim čulima i celokupnim iskustvom, u jednom izlivu od sto muka, s bolom i gorčinom, Mihailo Lalić je uronio u unutrašnji svet čoveka i u njemu otkrio ispreturane taloge doživljaja, htenja, strepnji, zanosa i, ostajući i sam u tom vrtlogu, na dnu i u mraku, pristao je i sam da bude bez jasnih obrisa, mutan, i sa nanosima u kojima ima i morbidnosti. U trenucima kad se uplaši tog bezizlaznog kruga, on nastoji da pobegne od samoga sebe, od svojih doživljaja i svojih emocija, i onda ulazi u veštačke konstrukcije i mrtve šablone, srećom nikad konačno, nikad dugo, jer se potom, kao otkupljen vraća u svoj začarani krug: svojoj pravoj pripovedačkoj materiji.

I svojom prvom knjigom pripovedaka, Izvidnicom, i ovim svojim romanom. Svadbom, Mihailo Lalić je našoj savremenoj pripovednoj prozi otvorio dimenzije koje kao da su se bile izgubile: unutrašnji svet!

To je kvalitet koji ga čini jednim od najistaknutijih pripovedača mlađe generacije.

Eli FINCI

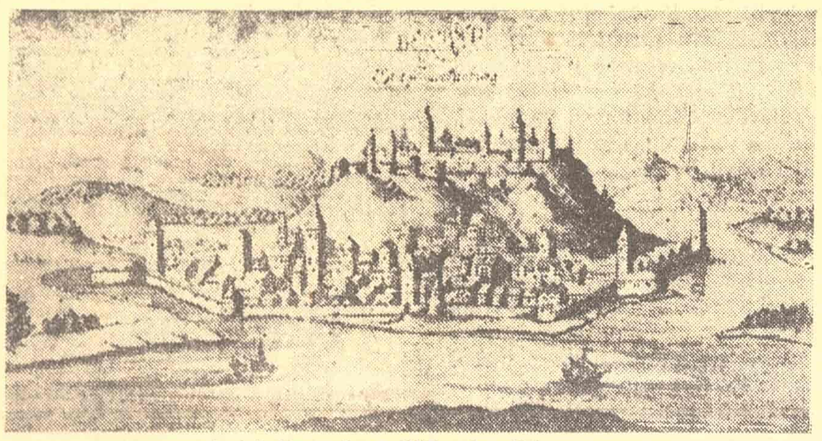

Izgled Beograda u XVI veku. Bakrorez.

Publikacija „Beograd u starim gravirama"

Singidunum, Taurunum, Alba Greca, Alba Bulgarica, Nandor Fejervar, Griechisch Weisenburg — kako je sve od svoga osnivanja do naših dana nazivan, Beograd je bio antimurale christianitatis — bedem koji je čuvao Zapad od islama i o koji su se skoro puna četiri stoleća Osmanlije žestoko borile sa Zapadom.

Umetnička dela inspirisana temom iz te borbe bila su dosad široj javnosti nedovoljno poznata. Zbog toga publikacija Muzeja grada Beograda »Beograd u starim gravirama« ima vrednost i kao zbirka često vrlo autentičnih dokumenata i kao zbirka dela koja premašuju u velikom broju slučajeva, obično zanatske proizvode kakvih je, u periodu kada su nastala dela reprodukovana u ovoj knjizi, od XVI do XIX veka, bilo veoma mnogo. Tridesei gravira reprodukovanih u ovoj publikaciji, čine mali deo velike zbirke grafike koju poseduje Muzej grada Beograda.

Najstariji rad, u ovoj publikaciji reprodukovan, to je drvorez iz XVI veka, na kome je prikazan izgled Beograda 1521. Isti takav drvorez ,ali sa tekstom štampao je 1522 u Nirnbergu graver, štampar i izdavač Volfgang Reš koji je radio u Nirnbergu od 1515 do 1537 godine, pa je verovatno i naš drvorez iz njegove radionice. Po toj slici Beograd je dobro utvrđena varoš, tip grada koji se deli na gornji grad i tzv. podgrađe kaže u predgovoru ove publikacije Dejan Medaković. Iz ovoga se vidi da je interes za sudbinu Beograda sudbinu ovog antimurale christianitatis, postojao u velikom delu Evrope. I u knjizi »Cosmografia universalis« koja je od 1543 (ili 1544) do 1650 (ili 1651) doživela 46 izdanja, postoji jedna gravira sa sličnim izgledom Beograda, koja je, takođe u ovoj zbirci reprodukovana. Dok se na ovim kao i na još nekim hronološki starijim graviarama iz ove zbirke obraća više pažnje na tačnost izgleda grada, u nekim se kasnijim, za ljubav pitoreskosti, zanemaruje tačnost ambijenta u kome se događaj dešava. Tako jedna od najlepših gravira ovde reprodukovanih juriš Austrijanata na Beograd, pokazuje nam njenog autora Romen de Hoga (1645—1708) kao vrlo veštog crtača koji je na bakrorezu formata 62 × 49,3 cm. napravio kompoziciju sa više stotina ljudskih figura. Brojgelovska po opštoj koncepciji, ova kompozicija može da bude odličan uzor i savremenim slikarima. Činjenica da Romen de Hog nikada nije bio u Beogradu i da nije dao autentičan izgled grada nimalo ne umanjuje umetničke kvalitete ove izvrsne gravire.

Istom linijom kojom je išlo slikarstvo iz XVIII i XIX veka — prikazivati što istinitije — slikane objekte — išla je i grafika. Taj put grafike se vidi i na reprodukcijama u ovoj publikacaji. Na tablama XXVII i XXVIII, obe iz druge polovine XVIII veka, Beograd je prikazan sa zemunske strane, te se na njima vidi i deo Zemuna. Na obema se vide vojnici iz zemunskog garnizona — gravera je podjednako interesovao a možda i više, prikaz života u garnizonu, prikaz žanr-scena, nego li opšti izgled Beograda, koji je tu trebao da posluži samo kao slikovita pozadina. A na poslednjoj gravuri iz ove zbirke, iz sredine XIX veka /u prvom planu su naslikani lađari koji levom obalom Save vuku uzvodno neku deregliju; ovde je autor želeo na prvom mestu da pokaže svakodnevnu scenu na obalama Save iz života beogradskih lađara sredinom XIX veka.

Pored dve već objavljene publikacije Muzeja grada Beograda — »Katalog galerije« i »Vodič kroz Muzej« obe propraćene dosta opširnim komentarom, ova ukusno opremljena knjiga omogućava široj javnosti da se upozna sa grafikom kojom je ilustrovan jedan deo istorije Beograda.

Mile KUJUNDŽIĆ

BIBLIOGRAFIJA

A. S. Puškin: **Boris Godunov.** Preveo s ruskog Božidar Kovačević. »Prosveta«, izdavačko preduzeće Srbije 1950, ćirilicom, str. 110. Cena 120 dinara.

Jovan Jovanović-Zmaj: **Pesme o deci i za decu.** Uredio Mladen Leskovac. Beogradska »Prosveta«. Ćirilicom. Str. 282, cena 80 dinara.

Mirko Banjević: **Zemlja na kamenu,** pesme, Beograd, »Prosveta«, 1950 ćirilicom str. 134, cena 62 dinara.

Mate Balota: **Stara pazinska gimnazija.** Izdanje »Zore«, Zagreb 1950, latinicom, strana 149 cena 54 dinar.

MUZEJI NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE U SRBBIJI

Beograd: Vojni muzej na Kalemegdanu. Muzej »Sedmi juli«, Bogićeva 5.

Novi Sad: Pri Gradskom muzeju otvoreno je odeljenje Narodnooslobodilačke borbe.

Titovo Užice: »Muzej narodnog ustanka 1941«.

Subotica: Pri Gradskom muzeju otvoreno je odeljenje Narodnooslobodilačke borbe.

Sremski Karlovci: Pri Gradskom muzeju otvoreno je odelenje Narodnooslobodilačke borbe.

Leskovac: »Muzej narodnooslobodilačke borbe«.

IVAN IVANJI:

„Živeću uvek prolećem"

Biblioteka »Mladost«, Beograd, 1950

Ivan Ivanji, još sasvim mlad, tek što je — kako veli u jednoj svojoj pesmi — poleteo sa starta i potrošio prvi ris nartije na stihove, saznao je — kako, da li lektirom da li unutrašnjim svojim žarom — tek, saznao je da posto je neke nove poetske istine ovoga veka. Nije ga zbunilo što se oko njega još uvek pevajući zanosi pomalo na starinski — kao da ovaj moderni, dinamični i prašnjavi gradski život — makar što je i socijalistički — nije dovoljno poetičan pa nam ga valja iskititi svakojakim pesničkim dinđuvama i ostalim barokn.m dekoracijama. Nije se uplašio da se posluži takozvanim prozaizmima, da svaku ovozemaljsku stvar vrlo jednostavno oslovi pravim imenom, pa čak i snove, te tanane pletilje, da postroji kao obične vojnike:

Na desno ravnajs!
Vi veliki snovi,
stanite malo natrag
na desni kraj.

I naravno da je u pravu: rašto bi se pesnik snebivao da za ciglu kaže — cigla, a za beton — beton? Reči koje su nekada izgledale prozaične danas to više nisu. Još se Viktor Igo hvalio kako je na svoj stari rečnik navukao crvenu kapu, čim je začuo da duva vetar revolucije. Danas nam i ta romantičarska odežda već ne priliči više: pretesna je, i previše gizdava.

Postoje, naravno, različiti putevi da stari rečnik ponovo prekrojimo prema svojoj meri. Ivanji je pošao jednim od tih puteva (svakako ne i jedinim kojim se danas može ići). To nije jednostavan put, kao što na prvi pogled izgleda. Treba žrtvovati mnoge navike, lišiti se svih udobnosti stare patetične i sentimentalne frazeologije, odoleti svim iskušenjima romantičarske retorike. Pisati gipkim, razgovornim jezikom, u malo poteza naslikati čitav jedan novi svet, pogoditi ritam novog života i ustoličiti nove reči, hteti da se slikuju avioni sa kamionima i telefoni sa grafikonima... Ali kako postići da sve to poetski vibrira? Da ne bude proza — i da ne bude pomalo i poza?* Nažalost, ima dosta praznog razgovora u pesnikovoj zbirci, mlakih, malokrvnih rečenica i jalovih poetskih ekskurzija. pesnik kreće da vidi zadružni dom, ide, ide, potkrepio se usput i slaninom i belom pogačom, stigao, a kad tamo — ništa. Ništa nismo doživeli što bi bilo vredno pomena, ni mi, ni on. I drugo što-šta što smo u knjizi pročitali — o logorskim barakama, o zidaru na građevini o noćnom bdenju nad knjigom — ne uzbuđuje nas mnogo. Sve to ne bi mnogo prelazilo okvir vežbanja na zadatu temu — da pri kraju Ivanjijeve zbirke nije nekoliko pesama (»Igra kraj Dunava«, »Snovi i bajonet«, »Poleteću«) koje u mnogome otkupljuju ove nedostatke. Tu ima svežih i čilih ritmova, lepog mladalačkog verva, ima i smelost i mašte, i misao je krepka i pouzdana, iako je dečački razigrana. Istina, uzan je krug doživljaja u tih nekoliko pesama. Ali pesnik već ima svoj put — i to je velika zaloga za budućnost. Vremenom će, svakako, Ivanji doći do dubljih saznanja o životu, do zrelijih poetskih situacija od onih što mogu da pruže dečačke igre kraj reke i živopisne parade snova.

Zoran MIŠIĆ

* Nekoliko prigodnih pesama o izborima Petogodišnjem planu itd., koje je Ivanji u poslednje vreme, objavio po listovima i časopisima (prigodnih jer nisu pravi poetski odziv na događaje), pokazuju da pesnik već stiče svoj manir, pre no što je do kraja izvežbao ruku da piše stihove.

Mate Balota:

»Stara Pazinska gimnazija«

»ZORA« — Zagreb, 1950

»Bilo je dobro nalaziti se, pokraj takva čovjeka, iz njega je izbijala ona posebna sigurnost koju pokazuju ljudi, koji dobro poznaju obradu neke materije«.

Ovim riječima karakterizirao je autor jedno lice — cipelarskog majstora Jovanina Lukšića, u gore spomenutoj knjizi. Zaista, dobro je biti u životu pored čoveka koji valjano poznaje obradu neke materije, no isto je tako dobro pročitati knjigu sličnih kvaliteta, Mate Balota dao je našoj javnosti upravo takvu knjigu.

Skromno, jednostavno i toplo govori ova knjiga o nastavnicima i đacima stare Pazinske gimnazije — ali ne samo o njima. Na širokom planu oko tog školskog zdanja, pisac nas upoznaje s ekonomskim, kulturnim i političkim prilikama Istre u godinama koje su prethodile Prvom imperijalističkom ratu.

Ova knjiga ne pretstavlja ostvarenje značajnih književnih kvaliteta (premda ih fragmentarno nalazimo napose kod opisa pejzaža ,nekih situacija i ocrtavanja brojnih karaktera). Njezina konstrukcija nije bez vidnih nedostataka (osmo i deveto poglavlje koja su neobično vrijedna — presjecaju oštro narativnu liniju prethodnih odjeljaka). Ali i pored svega toga kad dočitamo knjigu, mi je ne možemo odložiti a da još dugo ne razmišljamo o onome što smo pročitali. I čini nam se — prije mnogo godina neki je putnik napustio Istru i pazinski kraj, a evo sada; skoro slučajno navratio je u našu kuću i ispričao nam zanimljivu priču. No pored jednostavnih riječi mi smo ipak osjetili da u onim školskim klupama stare pazinske gimnazije živi djelić i naše mladosti. I ne samo to. U nesreći onog života mi smo nazreli naše vlastite predratne tuge. U ljudima koje susrećemo u toj priči, prepoznali smo stare znance i prijatelje, i svi oni, i kuće, i sela, i cio taj istarski svijet, javili su se odjednom u nama kao sastavni dio našeg života, kao nedjeljivi dio rodnoga kraja.

U danima kad talijanski iredentisti ponovno zameću kavgu, mi smo, zahvalni autoru na ovom poklonu. Svedočanstvo putnika premeće se ovoga puta u svedočanstvo jednog života, koje ovoj knjizi daje izvanredan značaj.

Joža HORVAT

Oto Šolc: „N O Ć"

Mala biblioteka »Zora« Zagreb 1950

Poema je, u smislu književne vrste, kombinacija epsko-lirskih elemenata. Čim umjetniku nedostaje epska komponenta izgleda da on ne može stvoriti nijednu poemu. Formalno, u osnovnoj postavci (apstrahirajući posve suvišno VI pjevanje) autor »Noći« riješio je dosta dobro odnos lirsko-epske građe. To znači da je do izvjesne mjere pravilno izvršio formalni raspored pjesničke materije sa centralnim mjestom u poemi: klanjem u Glinskoj crkvi. Ali mnogo dalje od toga pjesnik nažalost nije pošao. Oto Šolc nikako ne uspjeva kad tu materiju treba pokrenuti u poetski život. Osim rijetkih izuzetaka njegovi stihovi lišeni su poetskog kvaliteta. No što je još gore ,veoma često ti stihovi pokazuju nepoznavanje osnovnih zakona ritmike, te za to i ne mogu izdržati ozbiljniju formalnu i estetsku analizu.

Jedino V pjevanje ove poeme pokazuje izvjesne lirske mogućnosti njena autora. Atmosfera ljetne noći puna profinjena lirizma, psihologija odahnuća nakon proživljenih muka, reminiscencije prošlosti, osjećanje radosti života i slobode, te slična raspoloženja adekvatna sa raspoloženjem čovjeka, koji se slučajno spasao iz ponora najneljudskije smrti. Ali, i obe lirske partiture nejednake su u intenzitetu kvaliteta, dok ih stalno prate ritamske distonacije, nepoštivanje metrike i gomila nepotrebnih riječi. Nesreća je ovih stihova i u činjenici što izazivaju živo sjećanje na neke strofe iz X pjevanja »Jame« kao i na neka Matoševa lirska ostvarenja.

No kad smo već pomenuli Goranovu »Jamu« treba kazati i ovo: Ne znamo zašto jeautor »Noći« na kraju VI pjevanja upisao oznaku: »1943—1949«. To znači, prema ovom vremenskom podatku, da je djelo »Noć« započeto prije Goranove »Jame«. Nije li pisac imao namjeru da opčini i zavede i kritičare, i čitaoce, i istoriju? Može biti da je autor zaista započeo svoje djelo 1943 godine. Skloni smo da i sami povjerujemo u piščevu sugestiju. No usput ćemo reći, jer se nama tako čini, da citirani podatak o vremenu autor nije trebao navesti iz takta prema Goranu i »Jami«, dok iz »Noći« tako jasno proviruje nesavladana literatura Goranove »Jame«.

Vladimir POPOVIĆ

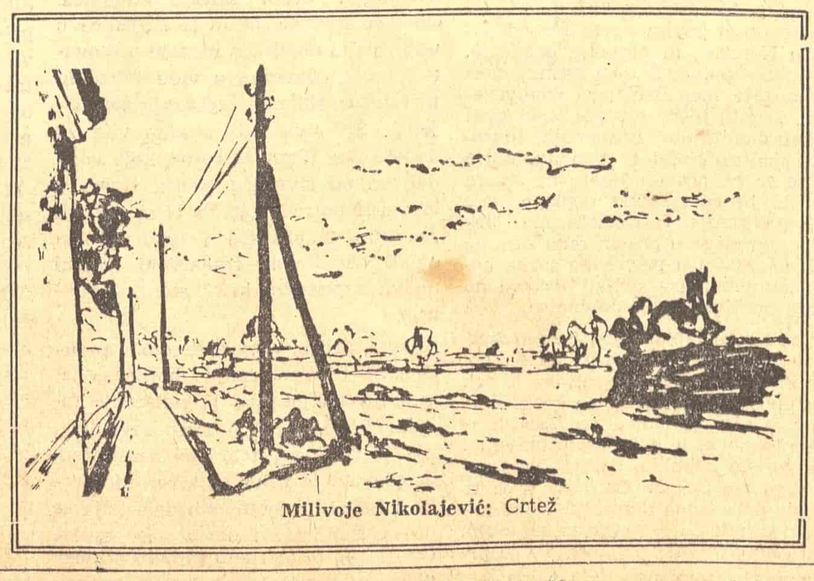

Milivoje Nikolajević: Crtež

Beleške

GODIŠNJA SKUPŠTINA SRPSKE KNJIŽEVNE ZADRUGE — U Beogradu je održana četrdeset četvrta godišnja skupština Srpske književne zadruge. Na skupštini su usvojena nova pravila i odlučeno je da se sagradi nova, reprezentativna zgrada Zadruge.

• • •

MUZEJ PESNIKA K. RACINA — U Titovom Velesu pre kratkog vremena otvoren je muzej Koste Racina, naprednog makedonskog pesnika koji je poginuo u Narodnooslobodilačkoj borbi. Muzej je otvoren u pesnikovoj rodnoj kući.

• • •

OTKOPAVA SE JEDAN VELIKI MOZAIK U RISNU — Učenici gimnazije Škole za primenjenu umetnost u Herceg Novom i Pomorskog tehnikuma u Kotoru formirali su omladinsku radnu brigadu koja će u toku ovoga leta raditi na otkopavanju jednog velikog mozaika u Risnu (Boka Kotorska). Ovaj mozaik datira iz vekova pre naše ere, a đaci likovne umetnosti će istovremeno praviti odlivke značajnijih predmeta koji se budu našli u blizini starodrevnog grada kao i razne kopije mozaika.

• • •

KULTURNO-UMETNIČKA SMOTRA U CRNOJ GORI — Uprava kulturno-prosvetnog saveza Crne Gore odlučila je da se, radi boljeg izvođenja i organizovanja, ovogodišnja republička smotra izvede po granama umetnosti. Od 11—14 jula nastupiće horovi, a u prvoj polovini oktobra folklorne grupe, orkestri klubovi mladih pisaca i kružoci likovnih umetnika, a u drugoj polovini nastupiće dramske grupe i folklorni i instrumentalni solisti.

• • •

KONGRES KULTURNO-PROSVETNIH DRUŠTAVA MAKEDONIJE — U okviru nedelje nacionalne kulture u Makedoniji, u Ohridu je održan kongres kulturno-prosvetnih društava.

• • •

PRVI NARODNI UNIVERZITET TURSKE MANJINE — Turska nacionalna manjina Bitolja i okolice dobile je nedavno svoj prvi Narodni univerzitet. Univerzitet će raditi i na sakupljanju turskih narodnih pesama.

• • •

BOGATSTVO ZIDNOG SLIKARSTVA U ISTRI — Konzervatorski zavod na Rijeci registrovao je oko 50 objekata sa prilično očuvanim freskama i slikarskim radovima starih istarskih majstora. Istarsko zidno slikarstvo razvilo se istovremeno kada i u Makedoniji, Srbiji i drugim krajevima naše zemlje. Najuspeliji radovi datiraju iz petnaestog i šesnaestog veka.

• • •

IZLOŽBA SLIKA PAJE JOVANOVIĆA I UROŠA PREDIĆA U NIŠU — U Nišu je otvorena izložba slika Paje Jovanovića i Uroša Predića. Izložbu su priredili Gradski savez kulturno-prosvetnih društava i Dom Jugoslovenske armije.

• • •

IZLOŽBA MLADIH UMETNIKA U LJUBLJANI — Na završetku školske godine, Akademija likovne umetnosti priredila je izložbu radova svojih studenata.

Pripravni i prvi razred Akademije izložili su u prvom redu crteže i plastiku. Đaci viših razreda izložili su ulja, skice i freske kao i plastiku (skulpture i skice). Bogato je zastupljena i grafika skoro u svim vrstama.

• • •

NOVI FAKULTETI NA SARAJEVSKOM UNIVERZITETU — Ove jeseni na Sarajevskom univerzitetu otvoriće se Filozofski i Veterinarski fakultet. Sa njima će Sarajevski univerzitet imati ukupno šest fakulteta.

• • •

OTVORENA JE LETNJA POZORNICA U SKOPLJU — U gradskom parku, u Skoplju, otvorena je letnja pozornica za 1.150 gledalaca. Pozornica je otvorena prikazivanjem najnovijeg domaćeg umetničkog filma »Jezero«.

• • •

OPERA »MATIJA GUBEC« NA SCENI NARODNOG KAZALIŠTA U SPLITU — Koncem mjeseca juna data je u Narodnom kazalištu u Splitu kao zadnja ovogodišnja operna premijera, opera Ive Lothke-Kalinskog, suvremenog hrvatskog kompozitora, »Matija Gubec«. Glavnu ulogu Gubca vrlo uspjelo pjevao je mladi pjevač, đak Muzičke škole Frano Lovrić. Muzičko rukovodstvo bilo je u rukama dirigenta Vida Kuzmića.

• • •

NARODNI TEATER IZ SKOPLJA GOSTOVAO JE U OHRIDU — U Ohridu je gostovao Narodni teater iz Skoplja gde je prikazao »Koštanu« i druge pozorišne komade.

• • •

MODERNA LETNJA POZORNICA U SUBOTICI — Ovih dana u Subotici je gostovala beogradska opera, gde je na modernoj novootvorenoj letnjoj pozornici na Paliću izvela dve opere: »Traviatu« i »Prodanu nevestu«.

• • •

NOVI BIOSKOPI U NR MAKEDONIJI — Tokom ove godine u NR Makedoniji biće otvoreno 15 stalnih bioskopa. Dosada je otvoren veći broj bioskopa, uglavnom u seljačkim radnim zadrugama u Lazaropolju Kumanovu, Tetovu i Debru.

• • •

NOVI SLOVENAČKI UMETNIČKI FILM »TRST« — Preduzeće za proizvodnju filmova NR Slovenije »Triglav-film« snimaće novi umetnički film »Trst«, koji će prikazati borbu slovenačkog i italijanskog naroda protiv fašizma. Scenario za film napisao je književnik France Bevk, a režira ga France Štiglic. Glavne uloge tumače Potokar Lojze, Sever Stane i Bedenk Mira.

• • •

DOKUMENTARNI FILMOVI »TRIGLAV-FILMA« — Preduzeće »Triglav-film« snimilo je više dokumentarnih filmova. Po scenariju Ivana Šinkoveca a u režiji Ernesta Adamiča snimljen je film »Vode nam bodo pokorne«. Ista ekipa snimila je i film »Za novo zemljo in kruh«. Režiser Zvone Sintič snimio je po scenariju Katje Špur dokumentarni film »Prekmurje«.

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Joža Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović, Petar Šegedin, Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIZEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara
Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 101-9060378
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Stampa ri'a »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.